

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Suočavanje s nezaposlenošću: prilagodba i preliminarna provjera
jedne ljestvice suočavanja s nezaposlenošću

Kisela Nikolina

Mentor: dr. sc. Branimir Šverko

Zagreb, 2005

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
1. UVOD.....	5
1.1. ODREĐENJE I RAZMJERI NEZAPOSLENOSTI.....	6
1.2. NEZAPOSLENOST KAO STRESAN ŽIVOTNI DOGAĐAJ.....	8
1.3. TRANSAKCIJSKI MODEL STRESA.....	9
1.3.1. Kognitivne procjene.....	10
1.3.2. Antecedentni činitelji.....	11
1.3.3. Adaptacijski ishodi.....	11
1.3.4. Suočavanje.....	12
1.3.5. Ispitivanje suočavanja sa stresom.....	13
1.4. SUOČAVANJE S NEZAPOSLENOŠĆU.....	15
1.4.1. Strategije suočavanja s nezaposlenošću.....	15
1.4.2. Mogućnosti za suočavanje s nezaposlenošću.....	16
1.4.2.1. Socijalna podrška.....	16
1.4.2.2. Financijska situacija.....	17
1.4.2.3. Demografske značajke nezaposlenih osoba i suočavanje s nezaposlenošću.....	18
1.4.3. Kognitivne procjene i suočavanje s nezaposlenošću.....	21
1.4.4. Ishodi suočavanja s nezaposlenošću.....	21
2. PROBLEMI.....	23
3. METODA.....	23
3.1. ISPITANICI.....	23
3.2. INSTRUMENTI.....	27
3.3. POSTUPAK.....	29
4. REZULTATI.....	31
4.1. OSNOVNA DISTRIBUCIJA ODGOVORA NA LJESTVICI SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU.....	31
4.2. OSNOVNE ZNAČAJKE PODLJESTVICA SUOČAVANJA.....	31
4.3. ANALIZA ČESTICA POJEDINIH PODLJESTVICA SUOČAVANJA S	

NEZAPOSLENOŠĆU	37
4.4. KONVERGENTNA I DISKRIMINANTNA VALJANOST ČESTICA POJEDINIH PODLJESTVICA SUOČAVANJA.....	37
4.5. FAKTORSKA STRUKTURA LJESTVICE SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU	42
4.6. STRATEGIJE SUOČAVANJA U ODNOSU NA NEKA DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA NEZAPOSLENIH OSOBA	46
5. RASPRAVA.....	51
6. ZAKLJUČAK.....	61
7. LITERATURA	62
8. PRILOG	65
8.1. UPITNIK SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU	66
8.2. ČESTICE «JOB LOSS COPING BEHAVIOR SCALE»	71
8.3. TABLICA 23. Mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, minimalni i maksimalni rezultati na česticama stupnja zadovoljenja različitih potreba, te postotak nezaposlenih koji su odgovorili da imaju ili uglavnom imaju dovoljno financijskih mogućnosti za zadovoljavanje određenih potreba.....	72

SAŽETAK

Nezaposlenost se smatra stresnim životnim događajem kojeg većinom prate ozbiljne i teške poteškoće. U Hrvatskoj, unatoč činjenici da je nezaposlenost veliki problem, malo je istraživanja koja se bave psihološkim aspektima nezaposlenosti. Čini se da do sada nije provedeno niti jedno istraživanje koje bi se bavilo upravo suočavanjem s nezaposlenošću, niti postoji ljestvica suočavanja s nezaposlenošću na hrvatskom jeziku. Stoga se ovim istraživanjem željelo prevesti američku «*Ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću*» («*Job Loss Coping Behavior Scale*») Leanae i Feldmana (1992), ispitati neke njezine metrijske značajke i na osnovu toga procijeniti njenu upotrebljivost za istraživanja u našim uvjetima. Također, cilj je bio dobiti i neke preliminarne podatke o načinima suočavanja s nezaposlenošću u nas.

U istraživanju su sudjelovale 102 nezaposlene osobe prijavljene Zavodu za zapošljavanje u Ispostavi Zaprešić. Oni su ispunjavali upitnik kojeg su činila pitanja o njihovim demografskim značajkama (spolu, dobi, stupnju obrazovanja, zanimanju, trajanju nezaposlenosti i dr.), stupnju podrške od strane bliskih osoba, aktivnostima kojima su se bavili u posljednje vrijeme, njihovoj financijskoj situaciji te o njihovom suočavanju s nezaposlenošću.

Pokazalo se da nezaposleni rijetko koriste predložene strategije suočavanja s nezaposlenošću. Najčešće su se služili strategijama «traženja zaposlenja» i «traženja socijalne podrške». Cronbach α koeficijent unutarnje konzistencije ljestvice suočavanja s nezaposlenošću iznosi $\alpha=0.71$ i ukazuje na njezinu zadovoljavajuću pouzdanost. Faktorskom analizom rezultata na ljestvici suočavanja s nezaposlenošću se pokazalo da 6 komponenti objašnjava 62% njihove varijance. Dobiveno faktorsko rješenje je donekle jednostavno i u skladu s očekivanjem što govori u prilog valjanosti ljestvice suočavanja s nezaposlenošću. Dobivene su i značajne razlike u suočavanju s nezaposlenošću između određenih skupina nezaposlenih osoba u skladu s očekivanjima, što također govori u prilog valjanosti ljestvice suočavanja s nezaposlenošću. No, određene podljestvice i njihove čestice nemaju zadovoljavajuće metrijske značajke (pouzdanost, osjetljivost, konvergentnu i diskriminantnu valjanost) te je potrebna daljnja prilagodba ljestvice kako bi se mogla upotrebljavati za istraživanja u našim uvjetima.

1. UVOD

Interes za psihološke učinke nezaposlenosti nije novijeg datuma. Tako Taylorov rad s početka 20.-og st. «Bibliography of Unemployment and the Unemployed» (1909, prema Fryer & Payne, 1986) obuhvaća blizu 800 radova koji su se do tada bavili problemima nezaposlenosti. Sistematska istraživanja nezaposlenosti započinju 30.-ih g. 20.st. u vrijeme Velike ekonomske krize. Autori fundamentalnih radova o psihološkim aspektima nezaposlenosti u to vrijeme su Jahoda, Eisenberg i Lazarsfeld te Bakke (Fryer & Payne, 1986). Novija istraživanja nezaposlenosti započinju 80.-ih g. 20.st. potaknuta novom recesijskom krizom i novim valom nezaposlenosti. Međutim, u centru pažnje više nisu samo negativni učinci nezaposlenosti, već moderirajući učinci individualnih i situacijskih činitelja koji mogu ublažiti ili pogoršati učinke nezaposlenosti. Također, novija istraživanja nezaposlenosti više nisu samo usmjerena na nezaposlene, već i na osobe koje ih okružuju (njihove supružnike, djecu, širu obitelj, kolege s posla).

Unatoč tome što je nezaposlenost veliki problem u Hrvatskoj malo se zna o nezaposlenima u Hrvatskoj. Postoje radovi o razmjerima i uzrocima nezaposlenosti te mogućim mjerama za njeno suzbijanje no ne i o psihološkim učincima nezaposlenosti u Hrvatskoj. Tek je 2003.g., na Odsjeku za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Zagrebu, započeo projekt «Psihološki aspekti nezaposlenosti» kojim se nastojalo upoznati psihosocijalne karakteristike nezaposlenih osoba, istražiti psihološke posljedice njihove dugotrajne nezaposlenosti i ustanoviti koja njihova obilježja pridonose reintegraciji u svijet rada, a koja produženju stanja nezaposlenosti (Šverko, Galešić i Maslić-Seršić, 2004).

Za stvaranje i primjenu mjera kojima se nastoji suzbiti nezaposlenost, kao i za nezaposlene osobe i institucije koje im nastoje pomoći, važno je poznavati psihosocijalne značajke nezaposlenih kao i psihološke učinke nezaposlenosti. Istraživanjima suočavanja s nezaposlenošću se dolazi do spoznaja kojima se može pomoći nezaposlenim osobama savjetujući ih kako se suočavati s nezaposlenošću te institucijama ukazujući na elemente koje bi trebalo uključiti u programe pomoći nezaposlenima.

1.1. ODREĐENJE I RAZMJERI NEZAPOSLENOSTI

Pojam nezaposlenosti ima različite definicije. Latack, Kinicki i Prussia (1995) definiraju nezaposlenost kao stanje, a gubitak posla kao događaj koji završava kao nezaposlenost ukoliko se odmah ne nađe novi posao.

U Hrvatskoj se prema Zakonu o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (Narodne novine broj 32/02), članak 7., nezaposlenom osobom smatra osoba sposobna ili djelomično sposobna za rad, u dobi od 15 do 65 godina koja nije u radnom odnosu, te ako:

- 1. ne ostvari mjesečni primitak, odnosno dohodak od samostalne djelatnosti koja se povremeno obavlja prema propisima o porezu na dohodak, a koji je veći od najvišeg iznosa novčane naknade utvrđene člankom 35. ovog Zakona,*
- 2. nema registrirano trgovačko društvo ili drugu pravnu osobu, odnosno nema većinski udio u trgovačkom društvu ili drugoj pravnoj osobi,*
- 3. nema registrirani obrt, slobodno zanimanje ili djelatnost poljoprivrede i šumarstva,*
- 4. nije osigurana kao poljoprivrednik po propisima o mirovinskom osiguranju,*
- 5. nije korisnik mirovine, osim korisnika mirovine koji ostvari pravo na invalidsku mirovinu na temelju profesionalne nesposobnosti za rad,*
- 6. nije redoviti učenik ili student,*
- 7. aktivno traži posao i raspoloživa je za rad.*

Evidenciju nezaposlenih osoba vodi Zavod za zapošljavanje na osnovu prijave nezaposlene osobe. Zavodu se radi promjene zaposlenja, odnosno radi posredovanja, savjetovanja i informiranja, bez obveze redovitog javljanja, mogu prijaviti i osobe koje se ne smatraju nezaposlenim osobama. Podaci o tim osobama vode se u pomoćnoj evidenciji. Ne postoji zakonska obveza prijavljivanja nezaposlenih osoba na Zavod za zapošljavanje pa određeni broj nezaposlenih osoba nije evidentiran. Također, na Zavod se prijavljuju osobe koje su zapravo zaposlene, ali nisu registrirane kao takve, kako bi iskoristile različite beneficije koje Zavod nudi pa podaci o broju nezaposlenih osoba dobiveni na temelju evidencije Zavoda za zapošljavanje nisu pouzdani.

Hrvatski zavod za zapošljavanje raspolaže statističkim podacima o nezaposlenosti i zapošljavanju od 1952.g. Tada je mjesečno u Hrvatskoj bilo prosječno 13 576 nezaposlenih osoba. Mjesečan prosječan broj nezaposlenih iz godine u godinu raste. Početkom

Domovinskog rata dolazi do naglog i velikog porasta nezaposlenosti (sa mjesečno prosječno 160 617 nezaposlenih osoba 1990.g., na 253 670 nezaposlene osobe 1991.g.). 2002.g. zabilježen je najviši mjesečan prosječan broj nezaposlenih osoba (mjesečno prosječno 389 741 nezaposlene osobe). U današnje vrijeme je nezaposlenost u Hrvatskoj u blagom padu. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, stopa nezaposlenosti u 2002.g. iznosila je 22.3%, a 2003.g. 19.2%.

U Hrvatskoj je mjesečno u 2004.g., kada je provedeno ovo istraživanje, bilo prosječno 309 875 nezaposlenih osoba (HZZ, 2004). 58% nezaposlenih osoba su činile žene. Od 1952.g. do 2004.g. (izuzeci su 1996. i 1997.g.) većinu nezaposlenih osoba čine žene. U gotovo svim zemljama Europe i svijeta udio žena među nezaposlenima nadmašuje udio muškaraca. No, žene obično čine manji dio aktivnog stanovništva od muškaraca. Što se tiče trajanja nezaposlenosti, 2004.g. je 37% nezaposlenih osoba bilo nezaposleno 6 mj.-3 g. Nešto manje ih je bilo nezaposleno kraće od 6 mj. (33%) te duže od 3 g. (30%). U sve ove tri skupine osoba različitog trajanja nezaposlenosti udio žena nadmašuje udio muškaraca. Što se tiče strukture nezaposlenih osoba 2004.g. po stupnju obrazovanja, najviše (63%) je bilo nezaposlenih osoba sa srednjom stručnom spremom (završena stručna škola od 3, 4 godine, gimnazija te kv i vkv radnici), oko 30% ih je bilo sa nižom stručnom spremom (nezavršena ili završena osnovna škola), a tek oko 7% nezaposlenih osoba je bilo sa višom ili visokom stručnom spremom (završena viša škola, 1. stupanj fakulteta, stručni studij, fakultet, akademija, magisterij ili doktorat). Gledajući geografsku strukturu nezaposlenih, 2004 g. je u Zagrebu i okolici (Grad Zagreb i Zagrebačka županija) bilo 16.88% nezaposlenih osoba (u odnosu na ukupan prosječni broj nezaposlenih osoba u Hrvatskoj), u Dalmaciji (Splitsko-Dalmatinska, Dubrovačko-Neretvanska, Šibensko-Kninska i Zadarska županija) 23.2%, u Slavoniji (Vukovarsko-Srijemska, Osječko-Baranjska, Brodsko-Posavska i Požeško-Slavonska županija) 23.9%, u Istri i Primorju (Istarska i Primorsko-Goranska županija) 7.6%, u Lici, Kordunu i Banovini (Sisačko-Moslavačka, Ličko-Senjska i Karlovačka županija) 11.4% te u Sjevernoj Hrvatskoj (Varaždinska, Međimurska, Krapinsko-Zagorska, Bjelovarsko-Bilogorska, Koprivničko-Križevačka i Virovitičko-Podravska županija) 17% nezaposlenih osoba.

1.2. NEZAPOSLENOST KAO STRESAN ŽIVOTNI DOGAĐAJ

Mnogi znanstvenici opisuju gubitak posla kao vrlo stresan događaj koji dovodi do anksioznosti, depresije i lošijeg psihičkog zdravlja (McKee-Ryan, Song, Wanberg & Kinicki, 2003). Istraživanja potvrđuju da nezaposlenost, većinom, ima negativan utjecaj na psihološku i fizičku dobrobit.

Kobasa (1979) definira događaj kao stresan ako uzrokuje promjene u svakodnevnoj rutini osobe i zahtijeva prilagodbu. Postoji opće slaganje oko stupnja u kojem različiti životni događaji uključuju promjenu i zahtijevaju prilagodbu. On proizlazi iz procjena tisuća ljudi o stresnosti različitih životnih događaja. Tako se gubitak zaposlenja nalazi u gornjoj četvrtini životnih događaja koji su rangirani po procijenjenoj stresnosti (Holmes & Rahe, 1967, prema Hanish, 1999).

Jahoda i Warr pružaju objašnjenja negativnog utjecaja nezaposlenosti na dobrobit ljudi. Rad je po Jahodi aktivnost čija svrha nadilazi uživanje u izvođenju same aktivnosti (Fryer & Payne, 1986). Rad daje značenje ljudskom životu kroz svoje manifestne i latentne posljedice koje osigurava. Izostanak tih posljedica dovodi do negativnih reakcija. Nezaposlenost, dakle, onemogućuje ostvarivanje različitih funkcija rada. Stoga se Jahodin model nezaposlenosti i naziva *deprivacijski*, odnosno *funkcionalni model*. Jahoda smatra da osim mogućnosti zarađivanja, što je manifestna funkcija rada, nezaposlenost onemogućuje i ostvarivanje latentnih funkcija kao što su vremenska struktura dana, socijalna interakcija sa ljudima izvan obitelji, osnova identiteta i društvenog položaja, osjećaj svrhovitosti, aktivnost. Warr, slično Jahodi, smatra da nezaposlenost dovodi do negativnih psiholoških i fizičkih posljedica, jer onemogućuje ostvarivanje pozitivnih blagodati vezanih uz zaposlenost kao što su mogućnost kontrole, mogućnost korištenja vještina, raznolikost, dostupnost novca, fizička sigurnost, mogućnost interpersonalnog kontakta, društveni položaj. Zbog toga je nezaposlenost psihološki i ekonomski destruktivna (Hanish, 1999). Istraživanja samo djelomično potvrđuju gore navedene pretpostavke Jahode i Warra (McKee-Ryan i sur., 2003).

Hanish (1999) sažima rezultate mnogobrojnih istraživanja gubitka posla i nezaposlenosti te navodi njihove negativne učinke. Na psihološkom planu su to porast depresivnosti, anksioznosti, napetosti, ljutnje, straha, usamljenosti, očaja, antagonizma, duševnih bolesti, pokušaja samoubojstava, nasilničkog ponašanja, socijalna izolacija, pretjerana konzumacija alkohola, hrane i lijekova, pad koncentracije, razine stremljenja,

samopoštovanja, ugodnih emocija, zadovoljstva sobom i životom, gubitak identiteta, i sl. Na tjelesnom planu su negativni učinci nezaposlenosti porast problema sa srcem i krvotokom, plućima, vidom, spavanjem, glavobolje, trbobođe, nedostatak energije, i sl. Na obiteljskom planu su to porast bračnih trzavica i konflikata, nasilja i zlostavljanja u obitelji, raspada obitelji, psihijatrijskih poremećaja kod supruga, slabljenje obiteljske kohezije, dobiti supružnika i djece, kontakata sa prijateljima i sl.

U Jahodinom i Warrovom funkcionalnom modelu se na nezaposlene gleda kao na pasivne žrtve, a ne kao na aktivne subjekte o kojima ovise učinci nezaposlenosti. No, gubitak posla nema jednak utjecaj na sve osobe. Iako sva istraživanja nezaposlenosti ukazuju na barem neke negativne učinke nezaposlenosti na nezaposlene i osobe koje ih okružuju (obitelj, prijatelje i širu socijalnu zajednicu), on može imati i pozitivne učinke. Gubitak posla omogućuje preusmjerenje prioriteta i ciljeva karijere, razvijanje novih sposobnosti i vještina, razmatranje novih alternativa te napuštanje nezadovoljavajućeg zaposlenja (Hartley, 1980, prema Hanish 1999).

Prema interakcionističkom shvaćanju organizam posreduje između okoline i reakcija koje ta okolina izaziva. Pritom su od posebnog značaja kognitivni procesi kojima se formiraju različite interpretacije što ih osobe pridaju objektivno sličnim situacijama. Oni su, dakle, osnova interindividualnih varijacija u vrsti i stupnju reakcija na objektivno slične situacije pa tako i na gubitak zaposlenja, odnosno nezaposlenost.

1.3. TRANSAKCIJSKI MODEL STRESA

Stres je središnji konstrukt za razumijevanje reakcija osoba na nezaposlenost. Osnova za objašnjavanje razlika u reakcijama osoba na nezaposlenost su, dakle, reakcije na stres. Istraživanja ukazuju na velike interindividualne razlike u reakcijama na stres pa tako i u reakcijama na nezaposlenost.

Stvoreni su različiti modeli kojima se nastoje objasniti razlike u reakcijama na gubitak zaposlenja poput onih DeFranka i Ivancevich (1986), Latackove i Doziera (1986), Leanae i

Feldmana (1994), Latackove, Kinicki i Prussiae (1995), Gowanove i Gatewooda (1997). Svi ti modeli se zasnivaju na transakcijskom modelu stresa Lazarusa i Folkmanove (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997).

Transakcijski modeli stresa vide osobu i okolinu u dinamičnom, interaktivnom i recipročnom odnosu. Dakle, smatra se da osoba ne samo posreduje pri utjecaju okolinskih podražaja, već značajke i reakcije osobe utječu i postaju značajna komponenta te okoline. Model stresa Lazarusa i suradnika jedan je od najpoznatijih i najutjecajnijih modela transakcijskog pristupa. Po tom modelu doživljaj stresa nastaje kad osoba procijeni da zahtjevi situacije premašuju njene mogućnosti prilagodbe i ugrožavaju njenu dobrobit unutar recipročne interakcije između nje i situacije (Folkman, Lazarus, Gruen & DeLongis, 1986).

Osnovne komponente Lazarusovog modela čine antecedentni činitelji (osobne i okolinske značajke), posredujući procesi (kognitivne procjene i suočavanje) te adaptacijski ishodi (psihološka, socijalna i tjelesna dobrobit).

1.3.1. Kognitivne procjene

Kognitivne procjene i suočavanje su središnji konstrukti u modelu. Oni posreduju između antecedentnih činitelja i adaptacijskih ishoda.

Kognitivna procjena je proces kojom osoba procjenjuje je li neki događaj za nju važan i u kojoj mjeri. *Primarnom procjenom* osoba procjenjuje relevantnost nekog događaja za njenu dobrobit. Odnosno, procjenjuje u kojoj mjeri neki događaj za nju predstavlja potencijalnu štetu ili korist (gubitak, prijetnju ili izazov). Pritom o različitim značajkama ličnosti i okoline (antecedentni činitelji) ovisi procjena onoga što je važno u određenoj situaciji. *Sekundarnom procjenom* osoba procjenjuje vlastite mogućnosti svladavanja određenog stresnog događaja. Pritom se razmatraju različite strategije suočavanja i mogućnosti da se one primjene. Uz primarnu procjenu je, dakle, vezana procjena stupnja stresnosti nekog događaja, a uz sekundarnu procjena podložnosti stresnog događaja kontroli i procjena samoeфикаsnosti.

1.3.2. Antecedentni činitelji (mogućnosti za suočavanje)

Mogućnosti za suočavanje predstavljaju antecedentne činitelje u modelu stresa Lazarusa i suradnika, a odnose se na unutrašnje (osobne značajke) i vanjske (okolinske značajke) činitelje na koje se osoba može osloniti pri suočavanju sa stresnim događajem (Lazarus & Folkman, 1984, prema McKee-Ryan i sur., 2003). Od osobnih značajki se ističu demografske značajke i osobine ličnosti poput lokusa kontrole, neuroticizma, ekstraverzije, optimizma, anksioznosti i sl. Od okolinskih značajki se ističu situacijski zahtjevi, ograničenja, novost, predvidljivost, nesigurnost, sadržaj situacije, materijalne mogućnosti, socijalna podrška i sl.

Prema relacijskom gledanju na stres, osoba pri susretu sa potencijalno stresnim događajem uspoređuje dostupne mogućnosti za suočavanje sa zahtjevima događaja. Ukoliko su oni jednaki ili premašuju zahtjeve, događaj se procjenjuje neugrožavajućim te ne dolazi do doživljaja stresa. S druge strane, ukoliko mogućnosti za suočavanje nisu dostatni, događaj se procjenjuje ugrožavajućim ili štetnim te dolazi do doživljavanja stresa.

1.3.3. Adaptacijski ishodi

Lazarus i Folkmanova razlikuju kratkoročne/neposredne i dugoročne/odložene adaptacijske ishode. *Kratkoročni/neposredni ishodi* se odnose na emocionalne i fiziološke reakcije izazvane nekim stresnim događajem te na procjene uspješnosti suočavanja s tim događajem. Kao *dugoročne ishode* neke stresne situacije, Lazarus i Folkmanova (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997) navode psihološku, socijalnu i tjelesnu dobrobit. Psihološka dobrobit se odnosi na dugoročno zadovoljstvo samim sobom i svojim životom. Socijalna dobrobit se odnosi na ispunjavanje socijalnih uloga, zadovoljstvo interpersonalnim odnosima i na vještine nužne za održavanje tih uloga i odnosa. Tjelesna dobrobit se odnosi na tjelesno funkcioniranje, zdravlje i dugovječnost. Lazarus i Folkmanova naglašavaju važnost sva tri aspekta dobrobiti i kompleksnost njihovih odnosa.

Dugoročni ishodi su direktno vezani uz neposredne, kratkoročne ishode. Dakle, kratkoročni ishodi posreduju između suočavanja i dugoročnih ishoda.

1.3.4. Suočavanje

Suočavanje se odnosi na konstantno mijenjanje kognitivnih i ponašajnih napora u svladavanju unutrašnjih ili vanjskih zahtjeva za koje osoba procijeni da nadmašuju njene adaptivne mogućnosti (Folkman i sur., 1986). Fleishman (1984) definira suočavanje kao «kognitivne ili bihevioralne reakcije kojima se pokušava smanjiti ili ukloniti psihološka patnja ili stresni događaj» (prema Valentiner, Holahan & Moos, 1994, str. 1094). Iz transakcijskog pristupa proizlazi da se suočavanje ne odnosi na uobičajeno ponašanje i doživljavanje osobe ili na automatsko prilagođavanje, već na dinamičan proces koji se mijenja u vremenu, u skladu sa zahtjevima i subjektivnim procjenama situacije te koji zahtijeva ulaganje dodatnih mehanizama prilagodbe.

Po Lazarusu i Folkmanovoj (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997) proces suočavanja posreduje između mogućnosti za suočavanja i kratkoročnih ishoda te između kognitivnih procjena i kratkoročnih ishoda nekog stresnog događaja.

Strategije suočavanja se mogu klasificirati na različite načine. Roth i Cohen (1986, prema Valentiner i sur., 1994) razlikuju strategije usmjerene na izravno suočavanje s problemom i strategije usmjerene na izbjegavanje suočavanja s problemom. Pearlin i Schooler (1978, prema Leana & Feldman, 1991) predlažu razlikovanje strategija suočavanja kojima se pokušava promijeniti okolina kako bi se uklonio izvor stresa (*problemu-usmjereno suočavanje*) i strategija kojima se pokušavaju smanjiti teškoće vezane uz stresne događaje (*simptomu-usmjereno suočavanje*).

Lazarus i Folkmanova (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997), u skladu s Pearlin i Schoolerovim shvaćanjem razlikovanja strategija suočavanja, govore o dvije osnovne funkcije suočavanja pri svakom susretu sa stresnim događajem. Prva se odnosi na aktivno djelovanje na stresnu situaciju, na izvor problema (*problemu/kontroli-usmjereno suočavanje*). Druga se odnosi na reguliranje emocionalnih reakcija izazvanih stresnom situacijom (*emocijama/simptomima-usmjereno suočavanje*).

Istraživanja su pokazala da ljudi koriste oba oblika suočavanja pri susretu sa stresnim događajem (Carver, Scheier & Weintraub, 1989). Također, pojedine strategije mogu služiti mnogim funkcijama suočavanja, ovisno o kontekstu (npr. socijalna podrška). Pokazalo se i da neke osobe imaju karakteristične stilove suočavanja sa različitim stresnim situacijama (Carver i sur., 1989).

Različiti autori navode različite problemu-usmjerene strategije suočavanja poput suprotstavljanja, direktnih akcija, potiskivanja aktivnosti, prihvaćanja odgovornosti, izbjegavanja, rješavanja problema, instrumentalnih akcija, pregovaranja, traženja informacija i traženja socijalne podrške iz instrumentalnih razloga (Aldwin & Ravenson, 1987, Carver i sur., 1989, Endler & Parker, 1990, Scheier, Weintraub & Carver, 1986).

Neke od emocijama-usmjerenih strategija suočavanja koje navode različiti autori su izbjegavanje, poricanje, umanjivanje, potiskivanje, samookrivljavanje, fatalizam, religija, maštanje, korištenje humora, izražavanje osjećaja, pozitivna reinterpretacija, pasivnost i traženje socijalne podrške iz emocionalnih razloga (Aldwin & Ravenson, 1987, Carver i sur., 1989, Folkman i sur., 1986).

Ne postoji slaganje oko toga koje su strategije suočavanja efikasne, odnosno koliko dobro koja strategija suočavanja pomaže u svladavanju problema i olakšavanju emocionalne napetosti. Neuspjeh da se ostvari jedna od dvije gore navedene funkcije suočavanja, rezultira neučinkovitim suočavanjem. Valentiner i sur. (1994) smatraju da je, općenito, problemu-usmjereno suočavanje povezano s boljim, a emocijama-usmjereno suočavanje s lošijim psihološkim ishodima. Folkmanova i Lazarus (1980, prema Vitaliano, DeWolfe, Maiuro, Russo & Katon, 1990) smatraju da se prikladnost, adaptivnost načina suočavanja odnosi na usklađenost kognitivnih procjena i načina suočavanja te na afektivne posljedice te usklađenosti. Tako se smatra da je problemu-usmjereno suočavanje učinkovitije kod događaja koji se procijeni podložnim kontroli, a da je emocijama-usmjereno suočavanje adaptivnije kod događaja koji se procijeni nepodložnim kontroli. Usklađenost procjena i načina suočavanja povezana je s manje psihološke patnje. Aldwin i Ravenson (1987) pak razlikuju efikasnost (*efficacy*) i efektivnost (*effectiveness*) suočavanja. Tako se efikasnost suočavanja odnosi na procjenu osobe o vlastitoj uspješnosti suočavanja i uspješnosti postizanja osobnih ciljeva u određenoj situaciji, a o efektivnosti suočavanja se zaključuje na osnovu povezanosti neke mjere suočavanja i mjera ishoda suočavanja poput tjelesnog ili psihološkog zdravlja.

1.3.5. Ispitivanje suočavanja

Suočavanje se ispituje samoiskazima pri čemu se od ispitanika traži da izvijeste o strategijama (mislima i akcijama) koje koriste u suočavanju sa određenim stresnim događajem. Odnosno, od njih se traži da procijene čestinu korištenja predloženih strategija

suočavanja. Postoje varijante ispitivanja suočavanja tako da ispitanici govore ili kako se općenito suočavaju ili kako bi se suočavali s nekim zamišljenim problemom.

Mjere suočavanja uključuju standardizirane instrumente kojima se ispituju kognitivne, emocionalne i ponašajne strategije suočavanja kao reakcije na specifičan stresor. Postoje različite mjere suočavanja kao i njihove faktorske strukture. Iz toga proizlazi da postoji nisko slaganje oko koncepta i mjera strategija suočavanja (Aldwin & Revenson, 1987). Tennen i Herzberger (1985, prema Endler & Parker, 1990) predlažu da svatko izvrši faktorsku analizu skale suočavanja na svom uzorku i na osnovu toga utvrdi podljestvice.

Dvije najkorištenije ljestvice suočavanja su «Čeklista načina suočavanja» («*The Ways of Coping Checklist*») i «Upitnik načina suočavanja» («*The Ways of Coping Questionnaire*») Folkmanove i Lazarusa kojima se ispituju razne problemu-usmjerene i emocijama-usmjerene strategije suočavanja. «Čeklista načina suočavanja» sadrži 68 čestica na koje se odgovara sa «da» ili «ne». «Upitnik načina suočavanja» je nastao njenim revidiranjem i sadrži 66 čestica koje su popraćene 4-stupanjskom Likertovom ljestvicom na kojoj se procjenjuje u kojoj mjeri se koristi pojedina strategija suočavanja. Različiti autori nalaze različite faktorske strukture tih ljestvica.

«*COPE*» ljestvicu suočavanja Carvera i sur. (1989) čini 13 podljestvica (ukupno 52 čestice). 5 podljestvica se odnosi na problemu-usmjereno, 5 na emocijama-usmjereno suočavanje, a preostale 3 na izražavanje emocija, kognitivno i ponašajno neuključivanje. «*COPE*» ima dvije forme kojima se ispituje situacijsko i dispozicijsko suočavanje.

Endler i Parker (1990) su konstruirali jednu valjanu i visoko pouzdanu ljestvicu suočavanja «Multidimenzionalni inventar suočavanja» («*Multidimensional Coping Inventory*») kao reakciju na nezadovoljavajuće metrijske značajke prethodno spomenutih ljestvica. Njega čine 44 čestice kojima se ispituje suočavanje usmjereno na zadatak, emocije i izbjegavanje.

1.4. SUOČAVANJE S NEZAPOSLENOŠĆU

1.4.1. Strategije suočavanja s nezaposlenošću

Strategije suočavanja s nezaposlenošću, Leana i Feldman (1992) objašnjavaju kao načine kojima se osobe pokušavaju ponovno zaposliti i postići psihološku dobrobit nakon gubitka zaposlenja. One mogu pomoći osobama da steknu osjećaj kontrole nad svojim životom i da steknu povjerenje u svoje sposobnosti.

Leana i Feldman (1991) su autori «Ljestvice suočavanja s nezaposlenošću» («*Job Loss Coping Behavior Scale*») kojom se ispituje 18 strategija suočavanja s nezaposlenošću. One čine 6 podljestvica. Prve tri podljestvice («traženje zaposlenja», «pokušaj preseljenja», «pokušaj usavršavanja») odnose se na problemu-usmjereno suočavanje, a preostale tri («aktivnost u zajednici», «traženje financijske podrške», «traženje socijalne podrške») na emocijama-usmjereno suočavanje. Oba tipa suočavanja imaju i kognitivnu i ponašajnu komponentu. Dakle, suočavanje uključuje ponašanja kojima se nastoji promijeniti situacija, odnosno regulirati emocionalna reakcija na stresor, kao i misaone napore da se riješi problem, odnosno smanji emocionalno uzbuđenje. Tako npr. prva čestica «Javljao/la sam se na razne natječaje i oglase» predstavlja primjer ponašanja kojima se nezaposleni služe u suočavanju s nezaposlenošću, a npr. deveta čestica «Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja» primjer misaonog napora koje ulažu.

Latackova i Kinicki (1990) su autori «Ljestvice suočavanja s nezaposlenošću» («*Coping With Job Loss Scale*») kojom se ispituje «aktivno traženje zaposlenja», «organizacija života», «pozitivna samoprocjena» (strategije problemu-usmjerenog suočavanja), «distanciranje od gubitka zaposlenja» i «podcjenjivanje zaposlenja» (strategije emocijama-usmjerenog suočavanja). «Aktivno traženje zaposlenja» odgovara «aktivnosti traženja zaposlenja» u ovom istraživanju, a odnosi se na različite načine kojima nezaposleni pokušavaju naći novo zaposlenje (ulaganje vremena i energije u nalaženje novog zaposlenja, javljanje na oglase, kontaktiranje s ljudima koji mogu pomoći u nalaženju novog zaposlenja, i sl.). «Organizacija života» odnosi se na pokušavanje razumnog raspolaganja novcem i štednju te bavljenje aktivnostima. Razmatranje vještina i klasifikacija te razmišljanje o načinima kako najbolje iskoristiti postojeću situaciju tvore «pozitivnu samoprocjenu». «Distanciranje od zaposlenja» uključuje pokušavanje da se ne razmišlja o tome što se dogodilo, podsjećanja da su i drugi bili u takvoj situaciji te da nije kraj svijeta, a «podcjenjivanje zaposlenja»

razmišljanja da zaposlenje nije najvažnija stvar u životu, odnosno da ima važnijih stvari od toga.

1.4.2. Mogućnosti za suočavanje s nezaposlenošću

McKee-Ryan i Kinicki (2002, prema McKee-Ryan i sur., 2003) razlikuju osobne, socijalne i financijske mogućnosti za suočavanje s nezaposlenošću. Osobne mogućnosti se odnose na značajke osobe poput zdravlja, energije, pozitivnog vjerovanja u sebe, vještine rješavanja problema te socijalne vještine. Najviše istraživana osobne mogućnosti za suočavanje su one vezane uz samoprocjenu vlastite vrijednosti i sposobnosti (samopouzdanje, opća samoefikasnost), percepciju kontrole nad životnim događajima (lokus kontrole) i samoprocjenu različitih afektivnih dispozicija (emocionalna stabilnost). Osobe sa internalnim lokusom kontrole, većim samopouzdanjem i višom razinom optimizma imaju, općenito, bolje mentalno zdravlje i učinkovitije se suočavaju sa različitim stresnim događajima (McKee-Ryan i sur., 2003). Odnosno, osobe sa internalnim lokusom kontrole, većim samopouzdanjem i višom razinom optimizma češće koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja (Anderson, 1977, prema Terry, 1994, Holahan & Moos, 1987, prema Terry, 1994, Scheier i sur., 1986). Socijalne mogućnosti, poput socijalne podrške, proistječu iz socijalnih interakcija i osiguravaju utjehu i uvjerenje da nismo sami u teškim trenucima. Financijske mogućnosti se odnose na dostupnost adekvatnog prihoda, uštedevine, otpremnine nakon gubitka zaposlenja. Jones (1991, prema McKee-Ryan i sur., 2003) smatra da je dostupnost prihoda najvažniji činitelj ishoda gubitka zaposlenja. Financijske mogućnosti omogućuju očuvanje prijašnjeg načina života i pristup drugim važnim mogućnostima za suočavanje poput slobodnih aktivnosti, hrane i tjelesne sigurnosti.

1.4.2.1. Socijalna podrška

Lazarus i Folkmanova (1984) smatraju socijalnu podršku važnom mogućnošću pri suočavanju sa stresnim događajem, jer pridonosi dobrobiti pojedinca i ublažava štetne učinke stresa. Thoits (1986, prema Valentiner i sur., 1994) smatra da je socijalna podrška zapravo podrška suočavanju. Podrška od strane bliskih osoba povećava vjerojatnost oslanjanja osobe na problemu-usmjereno suočavanje. Liem i Liem (1988, prema Gowan & Gatewood, 1997) na osnovu svog istraživanja zaključuju da socijalna podrška ohrabruje nezaposlene osobe i pomaže im da ostanu optimistične tijekom traženja zaposlenja.

Holahan i Moos (1987, prema Valentiner i sur., 1994) nalaze u svojim longitudinalnim istraživanjima veće oslanjanje na problemu-usmjereno suočavanje kod veće dostupnosti osobnih i socijalnih mogućnosti za suočavanje. Osobe sa većom dostupnošću socijalne podrške ju i više traže i koriste pri svom suočavanju sa stresnim događajem (Terry, 1991, prema Terry, 1994).

Neka istraživanja ukazuju na negativne reakcije kod izostanka socijalne podrške (npr. Dew, Bromet & Penkower, 1992, prema Gowan & Gatewood, 1997). Wilcox (1981, prema Holahan & Moos, 1986) je našao veću povezanost izostanka socijalne podrške i psihološke patnje kako raste intenzitet stresa. Postoje podaci i da je percepcija izostanka socijalne podrške povezana s većim korištenjem emocijama-usmjerenih strategija suočavanja. Holahan i Moos (1987, prema Valentiner i sur., 1994) nalaze da osobe sa nepodržavajućom obitelji više koriste emocijama-usmjerene strategije suočavanja nego osobe sa podržavajućom obitelji. Razlog je možda što se u nedostatku socijalne podrške kao jednom od izvora emocionalne podrške, osobe okreću drugim emocijama-usmjerenim strategijama suočavanja kojima će ju dobiti. Walsh i Jackson (1987), suprotno prethodnim nalazima, ukazuju na veće korištenje raznih strategija suočavanja, i kod muškaraca i kod žena, kod izostanka podrške od strane partnera, a naročito na veće korištenje problemu-usmjerenih strategija suočavanja. Kao što je već spomenuto, neka istraživanja potvrđuju adaptivnost tih strategija i njihovu povezanost s većim samopouzdanjem i većom dobrobiti.

Holahan i Moos (1986) zaključuju da osjećaj samopouzdanja, nekorištenje emocijama-usmjerenih strategija suočavanja i socijalna podrška zajedno djelujući štite od negativnih psiholoških posljedica stresnih događaja.

1.4.2.2. Financijska situacija

Većina negativnih reakcija na gubitak zaposlenja vezana je uz značajno smanjenje financijskih mogućnosti (DeFrank & Ivancevich, 1986, prema Gowan & Gatewood, 1997). Nezaposlene osobe uglavnom imaju iste financijske obaveze (plaćanje stanarine, prehrane, kućanskih potrepština, poreza i sl.) kao i prije gubitka zaposlenja, no sada uz značajno smanjenje prihoda. To ih prisiljava na posezanje za ušteđevinom ili nekim drugim oblikom financijskih rezervi.

Konstrukt vezan uz financijske mogućnosti je percipirana financijska briga. Ona se odnosi na zabrinutost financijskom situacijom i percepciju mogućnosti zadovoljenja različitih potreba. Taj konstrukt je samo umjereno povezan s objektivnim financijskim stanjem

(Vinokur & Van Ryn, 1996, prema Gowan & Gatewood, 1997). Naime, osobe s istim stupnjem financijskih mogućnosti se mogu značajno razlikovati u pogledu financijskih obveza ili u pogledu procjene situacije. No, Folkmanova i Lazarus (1984, prema Terry, 1994) smatraju da su procjene situacije važnije u procesu doživljavanja stresa od njenih objektivnih značajki.

Istraživanja (Vinokur & Caplan, 1987, Wanberg, Watt & Ramsey, 1996, prema Gowan & Gatewood, 1997) ukazuju na povezanost smanjenih financijskih mogućnosti s češćim korištenjem problemu-usmjerenih strategija suočavanja s gubitkom zaposlenja.

1.4.2.3. Demografske značajke nezaposlenih osoba i suočavanje s nezaposlenošću

Suvremena istraživanja nezaposlenosti još uvijek prvenstveno proučavaju nezaposlenost muškaraca te zanemaruju psihološka iskustva i aktivnost nezaposlenih žena. Kelvin i Jarrett (1985) zaključuju: «žene su uključene u istraživanja nezaposlenosti, ali prvenstveno kao supruge nezaposlenih muškaraca ili kao majke njihove djece» (prema Walsh & Jackson, 1995, str. 254).

Nezainteresiranost za uključivanjem žena u istraživanja nezaposlenosti može se objasniti uobičajenim stereotipima vezanim uz važnost zaposlenja za žene. Tako se obično smatra da udane žene, čiji prihod je sekundaran u obitelji, nisu traumatizirane gubitkom zaposlenja koliko njihovi muževi, čiji prihod je primaran u obitelji. Smatra se da su muškarci primarni hranitelji u obitelji te gubitak zaposlenja na njih ima veći učinak nego na žene (Targ, 1983, prema Leana & Feldman, 1991). Dakle, smatra se da se žene bolje prilagođavaju gubitku zaposlenja, jer zaposlenje nije primarno za njihov identitet. Rad je samo jedna od ženinih uloga, dok se uloge supruge i majke tradicionalno smatraju važnim, ako ne i primarnim ulogama svake žene. Bartell i Bartell (1985, prema Leana & Feldman, 1991) tako kažu da muškarci nemaju izbora nego organizirati svoj život oko rada dok žene imaju alternativne mogućnosti planiranja svog života oko doma i obitelji. Stoga se smatra da je ženama psihološki manje teško nakon gubitka zaposlenja nego muškarcima. Također, žene su neproporcionalno zastupljene u istraživanjima nezaposlenosti u odnosu na muškarce, jer su i niže u hijerarhiji rada, autoriteta i statusa.

No ovi stereotipi se ne mogu primijeniti na žene čiji je prihod primaran u obitelji, samohrane majke, žene koje rade netradicionalna poslove za žene te žene koje cijene svoje zaposlenje i uživaju u poslu. Za te žene bi gubitak zaposlenja mogao biti i teže iskustvo nego muškarcima s obzirom na njihovu financijsku mogućnost i mogućnost ponovnog zaposlenja.

Stopa nezaposlenosti za žene, viša je od stope nezaposlenosti za muškarce što ukazuje na smanjenu mogućnost žena da se zaposle. Osim što duže ostaju nezaposlene, žene imaju i više problema pri nalaženju zadovoljavajućeg zaposlenja, jer kad se zaposle imaju niže prihode od muškaraca (Leana & Feldman, 1991). Također, danas je većina žena dio radne snage i većina obitelji, u kojima rade i suprug i supruga, zavise o objema plaćama kako bi održali određeni životni standard te nije očekivana razlika u suočavanju s nezaposlenošću između muškaraca i žena.

Malo je podataka o rodnim razlikama u suočavanju i oni su nekonzistentni. Tako Stone i Neale (1984, prema Malen & Stroh, 1998) nalaze u svom istraživanju da muškarci više koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja za razliku od žena koje više koriste emocijama-usmjerene strategije. Po njima su te rodne razlike u suočavanju rezultat tradicionalnih stereotipa o rodnim ulogama da su muškarci aktivniji i djeluju konstruktivno i instrumentalno, a da su žene pasivnije i emocionalno se izražavaju.

Istraživanje Pearlina i Schoolera (1978, prema Malen & Stroh, 1998) također ukazuje na veću pasivnost žena u suočavanju, dok su muškarci aktivniji i koriste raznolikije strategije suočavanja. Isto tako se pokazalo da muškarci za razliku od žena koriste raznolike psihološke mogućnosti za suočavanje. Pearlina i Schooler tu razliku u učinkovitosti suočavanja između muškaraca i žena objašnjavaju razlikama u socijalizaciji kojom se žene ne osposobljavaju za učinkovito suočavanje sa stresom.

Leana i Feldman (1991) su istraživali stereotip da su žene manje traumatizirane gubitkom zaposlenja od muškaraca. Nisu nađene značajne rodne razlike u stupnju traumatiziranosti, no nađene su značajne razlike u suočavanju s nezaposlenošću. Muškarci su usmjereni na rješavanje samog problema, eliminiranje samog izvora stresa aktivnim traženjem zaposlenja (*problemusmjereno suočavanje*). Za razliku od njih, žene su usmjerene na eliminiranje simptoma stresa traženjem socijalne i financijske podrške (*emocijamasmjereno suočavanje*).

Malen i Stroh (1998) su istraživale veze između spola i suočavanja s gubitkom zaposlenja te percipiranu učinkovitost traženja zaposlenja. Nađene su rodne razlike u načinima suočavanja i percipiranoj učinkovitosti traženja zaposlenja. Muškarci više koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja za razliku od žena. Također, oni imaju i značajno viši rezultat na ljestvici percipirane učinkovitosti traženja zaposlenja. Nije nađena značajna razlika između muškaraca i žena u čestini korištenja emocijamasmjerenih strategija suočavanja.

Istraživanja suočavanja sa drugim stresnim događajima ne potvrđuju rodne razlike u suočavanju (Folkman & Lazarus, 1980, Hamilton & Fagot, 1988), već ukazuju da muškarci i žene podjednako koriste i problemu i emocijama-usmjerene strategije suočavanja.

Što se tiče dobi, Malen i Stroh (1998) su među nezaposlenim menadžerima našle razlike u korištenju problemu-usmjerenih strategija suočavanja s obzirom na dob. Pokazalo se da mlađi nezaposleni menadžeri značajno rjeđe koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja s nezaposlenošću u odnosu na starije. One to objašnjavaju boljom upoznatošću starijih nezaposlenih menadžera s aktivnim suočavanjem (traženjem zaposlenja, mogućnostima usavršavanja i preseljenja). Također, stariji nezaposleni menadžeri imaju i viši rezultat na skali percipirane učinkovitosti traženja zaposlenja što znači da su samouvjereniji u svoje sposobnosti prepoznavanja i vrednovanja svojih preferencija u karijeri, osobnih vrijednosti i zahtjeva zaposlenja. Percipirana učinkovitost traženja zaposlenja se pokazala značajnim prediktorom čestine korištenja problemu-usmjerenih strategija suočavanja.

Warr i Jackson (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997) su pak našli da starije nezaposlene osobe rjeđe traže zaposlenje. Također, Leana i Feldman (1992) nalaze da mlađe nezaposlene osobe više koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja od starijih, koji više koriste emocijama-usmjerene strategije suočavanja.

Postoje podaci da starije nezaposlene osobe imaju više problema sa ponovnim zapošljavanjem. Dob se, naime, pokazala značajnim prediktorom trajanja nezaposlenosti (Leana & Feldman, 1992). To je vjerojatno vezano uz njihovu nevoljkost za preseljenjem i usavršavanjem. Starije nezaposlene osobe smatraju i da imaju manje šansi pri zapošljavanju. Jedan od razloga je, stvarna ili ne, pristranost poslodavaca pri zapošljavanju.

Postoje podaci da i slabije obrazovane nezaposlene osobe imaju više problema s nalaženjem novog zaposlenja (Leana & Feldman, 1992). Za razliku od njih, pokazalo se da bolje obrazovane nezaposlene osobe češće koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja. Oni su i optimističniji što se tiče šansi za ponovno zapošljavanje. To potvrđuje i Kinicki (1989, prema Gowan & Gatewood, 1997) svojim nalazom da nezaposlene osobe sa višim stupnjem obrazovanja češće traže zaposlenje od onih sa nižim stupnjem obrazovanja.

Neka dosadašnja istraživanja suočavanja s nezaposlenošću (Coelho, Hamburg & Adams, 1974, prema Leana & Feldman, 1992) ukazuju da se vjerojatno u početku nezaposlenosti češće koriste problemu-usmjerenim strategijama suočavanja. No, neuspjeh vodi obeshrabrenju i korištenju emocijama-usmjerenih strategija suočavanja. Kinicki i sur.

(2000) pak smatraju da trajanjem nezaposlenosti, zbog ograničavanja mogućnosti za suočavanje (poput finansijskih mogućnosti), dolazi do akumulacije negativnih učinaka stresa (anksioznosti, napetosti). Što je finansijska napetost veća, nezaposlene osobe se koriste različitim strategijama suočavanja.

1.4.3. Kognitivne procjene i suočavanje s nezaposlenošću

Što se tiče utjecaja kognitivnih procjena situacije na suočavanje, postoje neke potvrde pretpostavke o pozitivnoj povezanosti između procjene stresnosti i korištenja emocijama-usmjerenih strategija suočavanja. Visoka razina stresa dovodi do potrebe za smanjivanjem emocionalne napetosti (Anderson, 1977, prema Terry, 1994). Pokazalo se da korištenje problemu-usmjerenih strategija suočavanja varira ovisno o procijenjenoj stresnosti događaja (Anderson, 1977, prema Terry, 1994), procjeni podložnosti stresnog događaja kontroli (Carver i sur., 1989) i ovisno o stupnju procijenjene samoefikasnosti u datoj situaciji (Ashford, 1988, prema Terry, 1994). Pokazalo se, naime, da se više koriste problemu-usmjerene strategije pri suočavanju sa događajima koji se procijene manje stresnima, podložnim kontroli i kod percipirane visoke samoefikasnosti. Druga istraživanja ukazuju na važnost i vrste stresora (Parkes, 1986) te faze susreta sa stresnim događajem (Folkman & Lazarus, 1985, prema Terry, 1994).

U istraživanju Leana i Feldmana (1992), što je gubitak zaposlenja bio procijenjen stresnijim, to su manje korištena oba načina suočavanja. Čini se da velika stresnost uz procjenu nedostatka kontrole dovodi do osjećaja «naučene bespomoćnosti», odnosno nezaposlene osobe počinju vjerovati da ništa što učine neće promijeniti njihovu situaciju i riješiti njihov problem nezaposlenosti. Što je negativno uzbuđenje vezano uz gubitak zaposlenja bilo manje, nezaposlene osobe su se više koristile problemu-usmjerenim suočavanjem. Nađena je i slaba, ali značajna povezanost između samopouzdanja i korištenja problemu-usmjerenog suočavanja.

1.4.4. Ishodi suočavanja s nezaposlenošću

Neka istraživanja potvrđuju Folkmanino i Lazarusovo mišljenje koje se odnosi na zavisnost psiholoških ishoda o slaganju između procjene podložnosti kontroli i izbora strategije suočavanja (Forsythe & Compas, 1987, prema Valentiner i sur., 1994). Nađeno je

da je problemu usmjereno suočavanje povezano s manje depresivnosti i psihološke patnje, a emocijama-usmjereno suočavanje sa više depresivnosti i psihološke patnje samo kad je stresan događaj bio procijenjen podložnim kontroli. Ukoliko je događaj procijenjen nepodložnim kontroli, čini se da je adaptivnije korištenje emocijama-usmjerenih strategija suočavanja. Također, u nizu istraživanja se pokazalo da je problemu-usmjereno suočavanje visoko povezano s različitim mjerama psihološke dobrobiti (Folkman i sur., 1986).

Ishodi suočavanja se u kontekstu gubitka zaposlenja odnose na afektivno stanje i status zaposlenosti. Kinicki i Latack (1990), kao i Leana i Feldman (1992), su našli veću psihološku patnju kod osoba koje koriste problemu-usmjerene strategije suočavanja. I druga istraživanja to potvrđuju (Gowan & Gatewood, 1997). Za emocijama-usmjerene strategije suočavanja nisu nađeni konzistentni rezultati.

Meta analiza McKee-Ryan i sur. (2003) ukazuje na složen odnos između suočavanja s nezaposlenošću i dobrobiti. U krossekcijskim istraživanjima dobivena je negativna povezanost suočavanja i dobrobiti, dok je u longitudinalnim dobivena pozitivna povezanost.

Kao što je već spomenuto, ne postoji slaganje oko toga koje su strategije suočavanja efikasne, odnosno koliko dobro koja strategija suočavanja pomaže u svladavanju problema i olakšavanju emocionalne napetosti. Neuspjeh da se ostvari jedna od navedenih funkcija suočavanja (vidi u 1.3.4. Suočavanje), rezultira neučinkovitim suočavanjem. No, konzistentni su podaci nekih istraživanja nezaposlenosti da korištenje problemu-usmjerenih strategija suočavanja vodi ponovnom zapošljavanju (Caplan, Vinokur & van Ryn, 1989, prema Gowan & Gatewood, 1997, Leana & Feldman, 1991). Eksplicitan adaptacijski ishod u suočavanju sa gubitkom zaposlenja je ponovno zapošljavanje. Nezaposlenim osobama je upravo novo zaposlenje primaran ishod kojemu teže (Leana & Feldman, 1992). Jedna od ključnih problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću je aktivno traženje zaposlenja. Kanfer i sur. (2001, prema McKee-Ryan i sur., 2003) ukazuju da je aktivno traženje zaposlenja važan prediktor ponovnog zaposlenja. Leana i Feldman (1992) nalaze da korištenje različitih (i problemu-usmjerenih i emocijama-usmjerenih) strategija suočavanja vodi ponovnom zapošljavanju. No, Gowan (1995, prema McKee-Ryan i sur., 2003) ukazuje na pozitivnu povezanost između korištenja emocijama-usmjerenih strategija i ponovnog zapošljavanja jedino kad su u istraživanja bile uključene isključivo emocijama-usmjerene strategije suočavanja. Kad su u istraživanje bile uključene i problemu-usmjerene strategije suočavanja, samo su se one pokazale dobrim prediktorima ponovnog zapošljavanja.

2. PROBLEMI

U Hrvatskoj, unatoč činjenici da je nezaposlenost veliki problem, malo je istraživanja koja se bave psihološkim aspektima nezaposlenosti. Čini se da do sada nije provedeno niti jedno istraživanje koje bi se bavilo upravo suočavanjem s nezaposlenošću. Jedan od razloga je, vjerojatno, što niti ne postoji ljestvica suočavanja s nezaposlenošću na hrvatskom jeziku. Stoga se ovim istraživanjem željelo prevesti «*Job Loss Coping Behavior Scale*», američku ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću (Leana i Feldman, 1992), ispitati njene osnovne metrijske karakteristike (pouzdanost tipa nutarnje konzistencije te teorijsku valjanost) i na osnovu toga procijeniti njenu upotrebljivost za istraživanja u našim uvjetima. Također, cilj je bio dobiti i neke preliminarne podatke o načinima suočavanja s nezaposlenošću u nas.

3. METODA

3.1. ISPITANICI

U tablici 3.1.1., koja se nalazi na slijedećoj stranici, prikazana je detaljno demografska struktura nezaposlenih osoba koje su sudjelovale u istraživanju. U daljnim analizama se ne koriste podaci o bračnom statusu, broju članova domaćinstva te broju djece, a podaci o dobi su kategorizirani u kategorije nezaposlenih osoba mlađih od 30 g., nezaposlenih osoba 31-50 g. starosti, te onih starijih od 50 g., a podaci o stupnju obrazovanja u kategorije NSS (bez škole, nezavršena ili završena osnovna škola), SSS (završena stručna škola u trajanju 3, 4 godine ili gimnazija) i VSS (završena viša škola, prvi stupanj fakulteta, stručni studij, fakultet, akademija, poslijediplomski studij ili doktorat znanosti).

U istraživanju su sudjelovale ukupno 102 nezaposlene osobe prijavljene Hrvatskom zavodu za zapošljavanje u Ispostavi Zaprešić. U istraživanje nisu bile uključene osobe koje su dolazile na prvu prijavu zavodu, kao ni osobe koje su dolazile radi odjave sa zavoda, jer nisu imale status nezaposlenih osoba.

Tablica 3.1.1. Demografska struktura ispitanika

		N	%
Spol ispitanika	muški	41	40.2
	ženski	61	59.8
Godina rođenja	do 1950.g. (stariji od 54 g.)	12	11.8
	1950.-1959.g. (45-54 g. starosti)	30	29.4
	1960.-1969.g. (35-44 g. starosti)	15	14.7
	1970.-1979.g. (25-34 g. starosti)	22	21.6
	od 1980.g. (mlađi od 25 g.)	23	22.5
Stupanj obrazovanja	bez škole ili 1-3 razreda OŠ	0	0
	4-7 razreda OŠ	1	1
	OŠ (svih 8 razreda)	19	18.6
	stručna škola u trajanju 1-3 g.	37	36.3
	stručna škola u trajanju od 4 g.	35	34.3
	gimnazija	3	2.9
	viša škola, prvi stupanj fakulteta, stručni studij	3	2.9
	fakultet, akademija	4	3.9
	poslijediplomski studij	0	0
doktorat znanosti	0	0	
Bračni status	oženjen/udana	62	60.8
	neoženjen/neudana	35	34.3
	rastavljen/rastavljena	3	2.9
	udovac/udovica	2	2.0
Broj članova kućanstva	1 član	2	2.0
	2,3 člana	37	36.3
	4,5 članova	50	49.0
	6 i više članova	13	12.7
Broj djece	bez djece	38	37.3
	1,2 djece	55	53.9
	3 i više djece	9	8.8
Trajanje nezaposlenosti	do 6 mjeseci	18	17.6
	7-36 mjeseci	41	40.2
	duže od 36 mjeseci	43	42.2

Od 102 nezaposlene osobe bilo je 61 (59.8%) žena i 41 (40.2%) muškaraca.

Uzorak nezaposlenih su činile osobe 19-60 g. starosti. Najviše je bilo nezaposlenih osoba 45-55 g. starosti (29.4%), zatim onih mladih od 25 g. (22.5%) te osoba 25-34 g. starosti (21.6%). Najmanje je bilo nezaposlenih osoba 35-44 g. starosti (14.7%) te starijih od 55 g. (11.8%). Prosječna dob nezaposlenih bila je približno 40 g. (medijan godine rođenja ispitanika je 1965 g.).

Što se tiče stupnja obrazovanja, 73.5% nezaposlenih osoba je imalo srednju stručnu spremu, 19.6% je imalo nižu, a njih 7% višu ili visoku stručnu spremu.

Od 102 nezaposlenih osoba 60.8% je bilo u braku ili izvanbračnoj zajednici. Njih 39.2% nije bilo u braku (neoženjeni/neudani, rastavljeni, udovci/udovice).

Od ukupnog broja nezaposlenih, najviše (85.3%) ih je živjelo u kućanstvima sa 2-5 članova. Samaca je bilo najmanje (2%). Raspon veličine kućanstava se kretao 1-8 članova.

Najviše nezaposlenih osoba (53.9%) je imalo jedno ili dvoje djece. Njih 8.8% je imalo troje ili više djece. Bez djece je bilo 37.3% nezaposlenih osoba. Raspon broja djece se kretao 0-6.

Što se tiče trajanja nezaposlenosti, najviše nezaposlenih osoba je bilo srednje i dugotrajno nezaposleno (nezaposleni 6 mj.-3 g., odnosno duže od 3 godine). Kratko nezaposlenih osoba (nezaposleni kraće od 6 mjeseci) bilo je 17.6%. Raspon trajanja nezaposlenosti u ovom uzorku se kretao 1mj.-39 g. Prosječno trajanje nezaposlenosti bilo je 2 g. i 7 mj.

Izvršena je usporedba strukture uzorka prema nekim demografskim obilježjima sa strukturom populacije nezaposlenih osoba Ispostave Zaprešić. Prema Mjesečnom statističkom biltenu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje Područne službe Zagreb (srpanj, 2004) u Ispostavi Zaprešić bilo je evidentirano 1801 nezaposlenih osoba (koje nisu prvi put tražili zaposlenje). Evidentiranih nezaposlenih žena (koje nisu prvi put tražile zaposlenje) bilo je 1161 (64.5%). To donekle odgovara proporciji žena u uzorku ispitanika koji su sudjelovali u ovom istraživanju (59.8%).

Što se tiče stupnja obrazovanja nezaposlenih osoba koje su sudjelovale u ovom istraživanju i cjelokupne populacije nezaposlenih osoba u Ispostavi Zaprešić, nema značajne razlike u broju osoba određenog stupnja obrazovanja ($\chi^2=5.869$, $df=4$, $p>0.01$). U tablici

3.1.2. prikazani su udjeli nezaposlenih osoba određenog stupnja obrazovanja u populaciji i uzorku.

Tablica 3.1.2. Udio nezaposlenih određenog stupnja obrazovanja u populaciji i uzorku

Stupanj obrazovanja	Postotak u Ispostavi Zaprešić 07/2002	Postotak u uzorku 07/2004
Bez ili nezavršena osnovna škola	5.7%	1.0%
Osnovna škola (svih 8 razreda)	19.6%	18.6%
Stručna škola u trajanju od 3 g.	42.2%	36.3%
Stručna škola u trajanju od 4 g.	22.1%	34.3%
Gimnazija	4.2%	2.9%
Viša škola, prvi stupanj fakulteta, stručni studij	2.7%	2.9%
Fakultet, akademija, poslijediplomski studij, doktorat znanosti	3.5%	3.9%
UKUPNO	100%	100%

Od 1. siječnja 2004.g. u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje se krenulo s prikazom registrirane nezaposlenosti po razini obrazovanja prema metodologiji Nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja (NSKO) koja omogućuje međunarodnu usporedivost podataka o obrazovanju. Pritom se napustila dosadašnja klasifikacija prema razini stručne spreme (NKV, PKV, NSS, KV, VKV, SSS, VŠS, VSS). Također, uvodi se prikaz zanimanja prema metodologiji Nacionalne klasifikacije zanimanja (NKZ) koja omogućuje međunarodnu usporedivost podataka o zanimanjima.

Što se tiče zastupljenosti rodova zanimanja, pokazalo se da određeni rodovi zanimanja nisu zastupljeni u uzorku u onoj mjeri u kojoj su zastupljeni u populaciji ($\chi^2=64.984$, $df=7$, $p<0.01$). Kao što se iz tablice 3.1.3. na slijedećoj stranici može vidjeti, nezaposlenih osoba sa uredskim i šalterskim zanimanjima, uslužnim i trgovačkim zanimanjima te nezaposlenih rukovatelja strojevima, vozilima i sastavljača proizvoda ima puno manje, a nezaposlenih inženjera, tehničara i nezaposlenih osoba srodnih zanimanja te onih sa zanimanjima u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji puno više nego u populaciji nezaposlenih osoba u Ispostavi Zaprešić. Dakle, uzorak po svojoj strukturi rodova zanimanja ne odgovara populacijskoj strukturi nezaposlenih osoba Ispostave Zaprešić što treba imati u vidu pri interpretaciji i generalizaciji rezultata na čitavu populaciju nezaposlenih osoba Ispostave Zaprešić.

Tablica 3.1.3. Udio rodova zanimanja u populaciji i uzorku

Rod zanimanja	Postotak u Ispostavi Zaprešić 07/2004	Postotak u uzorku 07/2004
Vojna zanimanja	0%	0%
Čelnici i članovi zakonodavnih, čelnici i dužnosnici državnih tijela, direktori	0.1%	0%
Stručnjaci i znanstvenici	2.6%	3.9%
Inženjeri, tehničari i srodna zanimanja	10.7%	30.4%
Uredski i šalterski službenici	14.1%	2.0%
Uslužna i trgovačka zanimanja	19.0%	6.9%
Poljoprivrednici, lovno-uzgojni, šumarski radnici i ribari	0.3%	0%
Zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji	19.0%	31.4%
Rukovatelji strojevima, vozilima i sastavljači proizvoda	7.9%	2.0%
Jednostavna zanimanja	26.3%	23.5%
UKUPNO	100%	100%

Podaci o dobi nezaposlenih osoba u Ispostavi Zaprešić, kao ni trajanje njihove nezaposlenosti u 7. mjesecu 2004.g. nisu bili dostupni pa nisu mogle biti izvršene usporedbe strukture nezaposlenih u uzorku sa strukturom populacije nezaposlenih Ispostave Zaprešić po tim demografskim obilježjima.

3.2. INSTRUMENTI

Upitnik korišten u ovom istraživanju sastoji se od više dijelova. Pitanja i ljestvice kojima se ispituju opća demografska obilježja, socijalna podrška, aktivnosti kojima su se nezaposleni bavili u posljednje vrijeme te subjektivno financijsko stanje preuzete su iz

istraživanja «Nezaposleni u Hrvatskoj 2003: Svakodnevne aktivnosti, financijsko stanje, socijalna podrška, intenzitet i način traženja posla, psihološka deprivacija, stavovi prema radu i nezaposlenosti» koje se provodilo 2003. i 2004.g. u sklopu projekta «Psihološki aspekti nezaposlenosti» Branimira Šverka, Mirte Galešić i Darje Maslić-Seršić. U daljnjim analizama su od podataka na spomenutim pitanjima i ljestvicama korišteni samo neki podaci o demografskim obilježjima nezaposlenih Ispostave Zaprešić (spolu, dobi, stupnju obrazovanja i trajanju nezaposlenosti) kao i podaci o njihovom subjektivnom financijskom stanju. Posljednji dio upitnika čini ljestvica suočavanja s nezaposlenošću. Ona je nastala, u sklopu ovog diplomskog rada, prilagodbom američke «Ljestvice suočavanja s nezaposlenošću» («*Job Loss Coping Behavior Scale*») Leanae i Feldmana (1992).

Ljestvica suočavanja s nezaposlenošću sadrži 18 čestica kojima se ispituju različite strategije suočavanja. Svaka čestica popraćena je 4-stupanjskom ljestvicom na kojoj ispitanik procjenjuje koliko često se služi određenom strategijom suočavanja s nezaposlenošću (0-uopće ne, 1-ponekad, 2-često, 3-vrlo često). 18 strategija suočavanja s nezaposlenošću čine 6 podljestvica. Prve tri podljestvice («traženje zaposlenja», «pokušaj preseljenja» i «pokušaj usavršavanja») čine strategije koje su direktno usmjerene na eliminiranje izvora stresa i odnose se na tkz. *problemu-usmjereno suočavanje*. Preostale tri («aktivnost u zajednici», «traženje financijske podrške», «traženje socijalne podrške») čine strategije kojima se nastoje regulirati emocionalne reakcije izazvane stresnom situacijom i odnose se na tkz. *emocijama-usmjereno suočavanje*. Oba tipa suočavanja imaju i kognitivnu i ponašajnu komponentu. Dakle, suočavanje uključuje ponašanja kojima se nastoji promijeniti situacija, odnosno regulirati emocionalna reakcija na stresor, kao i misaone napore da se riješi problem, odnosno smanji emocionalno uzbuđenje.

Kod prevođenja određenih čestica američke ljestvice suočavanja s nezaposlenošću postojali su znatni problemi. Stoga su one prilagođene kako bi što bolje predstavljale strategije suočavanja hrvatske populacije nezaposlenih osoba. Cijeli upitnik korišten u ovom istraživanju kao i američka ljestvica suočavanja s nezaposlenošću, nalaze se u Prilogu.

Podaci o spolu, dobi, završenoj školi, zanimanju, bračnom statusu, broju djece, broju osoba u kućanstvu, kao i o trajanju nezaposlenosti prikupljeni su uobičajenim česticama.

Ljestvica socijalne podrške sastoji se od emocionalne i instrumentalne dimenzije. Emocionalna dimenzija socijalne podrške odnosi se na ponašanja bliskih osoba kojima one pokazuju suosjećanje i razumijevanje te upućuju ohrabrenje i utjehu, a instrumentalna na ponašanja kojima bliske osobe izravno sudjeluju i pomažu u rješavanju problema. Mjere

socijalne podrške, pa tako i ova, najčešće se temelje na procjenama ispitanika o količini i vrsti pomoći koju primaju od bliskih osoba u nekoj specifičnoj situaciji. Stoga se radi o percipiranoj ili procijenjenoj socijalnoj podršci. Ljestvica socijalne podrške, korištena u ovom istraživanju, sadrži 8 čestica koje su popraćene 4-stupanjskom ljestvicom na kojoj ispitanik procjenjuje u kojoj mjeri mu njegove bliske osobe pružaju podršku (0-nikad, 1-ponekad, 2-često, 3-uvijek).

Za razumijevanje nezaposlenosti, važno je znati i čime se nezaposleni bave, čime su zaokupljeni, tj. kakav je sadržaj i intenzitet njihovih svakodnevnih aktivnosti. Ljestvicu svakodnevnih aktivnosti čine 14 čestica koje se odnose na 14 različitih aktivnosti. Svaka čestica popraćena je 4-stupanjskom ljestvicom na kojoj ispitanik procjenjuje koliko je često u posljednje vrijeme obavljao pojedinu aktivnost (0-nikada, 1-par puta mjesečno, 3-par puta tjedno, 4-svakodnevno).

Ljestvica subjektivne procjene financijskog stanja sadrži česticu kojom se ispituje opterećenost novčanim brigama u posljednjih mjesec dana (popraćena 5-stupanjskom ljestvicom 0-nikad, 1-ponekad, 2-često, 3-gotovo stalno, 4-stalno) te 8 čestica kojima se ispituje dostatnost prihoda za zadovoljenje različitih potreba (popraćene 4-stupanjskom ljestvicom 0-ne, ni približno, 1-uglavnom ne, 2-uglavnom da, 3-da).

3.3. POSTUPAK

Ispitivanje je provedeno tijekom prve polovice mjeseca srpnja 2004.g. u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje u Ispostavi Zaprrešić. Jedna od obveza svake nezaposlene osobe prijavljene Hrvatskom zavodu za zapošljavanje jest i prijava zavodu jednom u mjesecu radi ostvarivanja prava za vrijeme nezaposlenosti poput novčane naknade, mirovinskog osiguranja, novčane pomoći i naknade troškova za vrijeme obrazovanja te jednokratne novčane pomoći i naknade putnih i selidbenih troškova. Tako su osobe, koje su dolazile na redovitu mjesečnu prijavu, bile zamoljene za sudjelovanje u ovom istraživanju o nezaposlenosti. Pritom osobe, koje su dolazile na prvu prijavu zavodu, kao i osobe koje su

dolazile radi odjave sa zavoda, nisu bile zamoljene za sudjelovanje u istraživanju, jer nisu imale status nezaposlenih osoba.

Osobe koje su, dakle, imale status nezaposlenih osoba (vidi u Uvodu 1.1. Određenje i razmjeri nezaposlenosti) i pristale na sudjelovanje u istraživanju, su uz pomoć voditelja istraživanja ispunjavale upitnik. Ispunjavanje upitnika je trajalo oko 15 minuta.

U uputi je ispitanicima objašnjeno da se radi o istraživanju nezaposlenosti koje se provodi u sklopu diplomskog rada na Odsjeku psihologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ukratko im je objašnjen i cilj istraživanja (saznati kako se nezaposleni suočavaju sa svojom nezaposlenošću). Pri kraju upute im je objašnjeno i da je istraživanje u potpunosti anonimno, da će se njihovi rezultati koristiti isključivo u znanstvene svrhe te su zamoljeni da budu posve iskreni.

Tijekom provođenja istraživanja, vođena je i evidencija o broju i starosti osoba koje su odbile sudjelovati u istraživanju, a koje su imale status nezaposlene osobe. Njihova dob, međutim, samo je procijenjena tako da se podaci vezani uz dob moraju uzeti sa zadržkom.

Kao što se iz tablice 3.3.1. može vidjeti, 251 osoba (71% od ukupnog broja osoba koje su bile zamoljene za sudjelovanje u istraživanju o nezaposlenosti) nije pristala sudjelovati u istraživanju. Većinom (64.5%) su to bile žene i osobe starije od 30 g. (81.3%). To je bilo i očekivano s obzirom na veći broj žena prijavljenih u Ispostavi Zaprešić u odnosu na broj muškaraca (64.5% evidentiranih nezaposlenih žena u Ispostavi Zaprešić u odnosu na 35.5% evidentiranih muškaraca, prema Mjesečnom statističkom biltenu, srpanj 2004). Također, postoje podaci da starije (i slabije obrazovane) osobe češće odbijaju sudjelovati u istraživanjima, jer za njih to predstavlja veći napor nego za mlađe (i obrazovanije) osobe (Groves, 1989, prema Šverko i sur., 2004).

Tablica 3.3.1. Spol i dob osoba koje su odbile i koje su pristale sudjelovati u istraživanju

		Odbili	Pristali
Spol	muško	89 (35.5%)	41 (40.2%)
	žensko	162 (64.5%)	61 (59.8%)
Dob	mlađi (do 30 g.)	47 (18.7%)	43 (42.2%)
	stariji (od 30 g.)	204 (81.3%)	59 (57.8%)
UKUPNO		251 (100%)	102 (100%)

4. REZULTATI

4.1. OSNOVNA DISTRIBUCIJA DOBIVENIH ODGOVORA NA LJESTVICI SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU

U tablici 4.1.1. prikazanoj na slijedećoj stranici, nalazi se čestina odgovora na pojedine čestice suočavanja s nezaposlenošću. U posljednjem stupcu nalazi se postotak nezaposlenih osoba koji su odgovorili da se pojedinom strategijom služe ponekad, često ili vrlo često. Vidi se da postoje velike razlike u čestini korištenja pojedinih strategija suočavanja. Dok se nekim strategijama nezaposlene osobe gotovo uopće ne koriste (kao npr. strategijama «aktivnosti u zajednici»), drugima se koriste u znatnoj mjeri (npr. strategijama «traženja socijalne podrške» i «traženja zaposlenja»). Detaljnija analiza slijedi u nastavku, na razini prosječnih rezultata pojedinih podljestvica.

U skladu s formiranjem rezultata na američkoj «*Ljestvici suočavanja s nezaposlenošću*» (Leana & Feldman, 1990), izračunati su prosječni rezultati svake pojedine podljestvice tako što su zbrojeni odgovori preko tri čestice svake podljestvice i podijeljeni sa tri. Oni su korišteni kao osnova analiza koje slijede.

4.2. OSNOVNE ZNAČAJKE PODLJESTVICA SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU

U tablici 4.2.1. nalaze se mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, koeficijenti pouzdanosti (Cronbach α) i vrijednosti testiranja normaliteta distribucija Kolmogorov-Smirnovljevim testom problemu-usmjerenih i emocijama-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću. Nakon nje slijedi matrica njihovih interkorelacija, kao i histogramski prikazi distribucija prosječnih rezultata na pojedinim podljestvicama.

Tablica 4.1.1. Čestina odgovora na pojedine čestice ljestvice suočavanja s nezaposlenošću te postotak nezaposlenih (%) koji su dali odgovor ponekad, često ili vrlo često

Redni broj		<i>uopće ne</i>	<i>ponekad</i>	<i>često</i>	<i>vrlo često</i>	%
<i>Traženje zaposlenja</i>						
1.	Javljao/la sam se na razne natječaje i oglase	15	31	38	18	85.3
2.	Pokušavao/la sam dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje	33	41	20	8	67.6
3.	Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju	46	25	21	10	54.9
<i>Pokušaj usavršavanja</i>						
4.	Pohađao/la sam neki od tečajeva (npr. kompjuterski tečaj, školu stranih jezika, i sl.)	83	15	2	2	18.6
5.	Sudjelovao/la sam u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije	80	20	2	0	21.6
6.	Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju	57	32	13	0	44.1
<i>Pokušaj preseljenja</i>						
7.	Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja	24	27	32	19	76.5
8.	Tražio/la sam zaposlenje u udaljenom gradu	88	12	2	0	13.7
9.	Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja	87	13	2	0	14.7
<i>Aktivnost u zajednici</i>						
10.	Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima	101	1	0	0	1
11.	Postao/la sam aktivan/na u naporima zajednice da se smanji nezaposlenost	95	6	1	0	6.9
12.	Odlazio/la sam na skupove na kojima se raspravlja o problemima nezaposlenosti	96	5	1	0	5.9
<i>Traženje financijske podrške</i>						
13.	Tražio/la sam financijsku pomoć od prijatelja i rođaka	70	28	2	2	31.4
14.	Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje	44	58	0	0	56.9
15.	Tražio/la sam pomoć od Centra za socijalnu skrb	84	12	5	1	17.6
<i>Traženje socijalne podrške</i>						
16.	Razgovarao/la sam s bliskim osobama o svojim osjećajima	11	31	40	20	89.2
17.	Ostao/la sam u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu (odnosno s prijateljima iz škole)	18	50	22	12	82.4
18.	Razgovarao/la sam s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost	6	33	38	25	94.1

Tablica 4.2.1. Mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, koeficijenti pouzdanosti (Cronbach α) i vrijednosti testiranja normaliteta distribucija Kolmogorov-Smirnovljevim testom problemu-usmjerenih i emocijama-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću

	C	Q	M	SD	α	K-S test
<i>Problemusmjerene strategije</i>						
Traženje zaposlenja	1	0.50	1.19	0.76	0.69	1.37*
Pokušaj usavršavanja	0	0.33	0.36	0.43	0.53	3.16**
Pokušaj preseljenja	0.67	0.33	0.60	0.46	0.33	1.46*
<i>Emocijama-usmjerene strategije</i>						
Aktivnost u zajednici	0	0	0.05	0.15	0.18	5.21**
Traženje financijske podrške	0.33	0.17	0.40	0.37	0.29	3.15**
Traženje socijalne podrške	1.67	0.5	1.59	0.69	0.66	1.27
<i>Ljestvica suočavanja s nezaposlenošću</i>	<i>0.72</i>	<i>0.20</i>	<i>0.69</i>	<i>0.28</i>	<i>0.70</i>	<i>0.71</i>

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Prosječna vrijednost na razini cijele ljestvice suočavanja s nezaposlenošću iznosi $M=0.69$ i između je odgovora «nikad» i «ponekad» što ukazuje na rijetko korištenje predloženih strategija suočavanja. Najčešće su se nezaposlene osobe koristile strategijama «traženja socijalne podrške» i «traženja zaposlenja», a rijetko strategijama «aktivnosti u zajednici», «pokušaja usavršavanja» te «traženjem financijske podrške».

Koeficijent pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije Cronbach α cijele ljestvice suočavanja s nezaposlenošću iznosi $\alpha=0.70$ i zadovoljavajuć je s obzirom na pouzdanost drugih ljestvica procjena (Murphy & Davidshofer, 1991). Kao što se iz tablice 4.2.1. može vidjeti, podljestvice “aktivnost u zajednici”, “traženje financijske podrške” i “pokušaj preseljenja” imaju izrazito niske vrijednosti koeficijenata pouzdanosti.

Dobivene distribucije prosječnih rezultata na svim podljestvicama, osim na podljestvici «traženje socijalne podrške», značajno odstupaju od normalne distribucije što potvrđuju rezultati testiranja Kolmogorov-Smirnovljevim testom. Iz histogramskih prikaza distribucija prosječnih rezultata koje slijede, vidi se da su one pozitivno asimetrične. Dakle,

prosječni rezultati na pojedinim podljestvicama se grupiraju u području nižih vrijednosti. Izrazito su asimetrične distribucije prosječnih rezultata na podljestvicama “aktivnost u zajednici” i “pokušaj usavršavanja”, koje nisu niti zvonolike.

Budući da su dobivene distribucije prosječnih rezultata na svim podljestvicama, osim na podljestvici «traženje socijalne podrške», asimetrične, izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacije kao mjera njihove međusobne povezanosti.

Tablica 4.2.2. Matrica interkorelacija 6 podljestvica suočavanja s nezaposlenošću

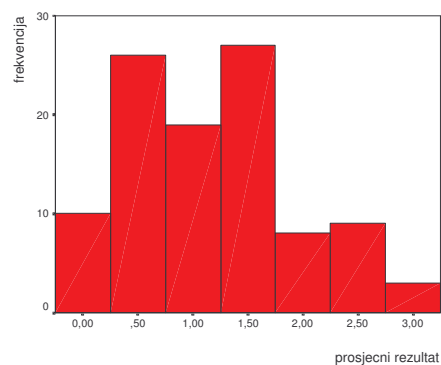
	Traženje zaposlenja	Pokušaj usavršavanja	Pokušaj preseljenja	Aktivnost u zajednici	Traženje fin. podrške	Traženje soc. podrške
Traženje zaposlenja	1.00					
Pokušaj usavršavanja	.37**	1.00				
Pokušaj preseljenja	.59**	.42**	1.00			
Aktivnost u zajednici	-.06	.15	-.03	1.00		
Traženje fin. podrške	-.04	-.21*	-.19	.02	1.00	
Traženje soc. podrške	.29**	.20*	.18*	.12	0.08	1.00

* $p < 0.05$

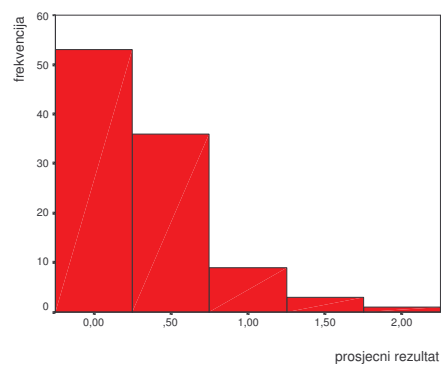
** $p < 0.01$

Najviše korelacije dobivene su između podljestvica «traženje zaposlenja», pokušaj usavršavanja» i «pokušaj preseljenja» ($p=0.37-0.59$) što je u skladu s pretpostavkom Leanae i Feldmana (1990) da se one odnose na problemu-usmjereno suočavanje. Međutim, nisu dobivene značajne korelacije između podljestvica «aktivnost u zajednici», «traženje financijske podrške» i «traženje socijalne podrške» čime se ne može potvrditi pretpostavka da one imaju isti predmet mjerenja (emocijama-usmjereno suočavanje).

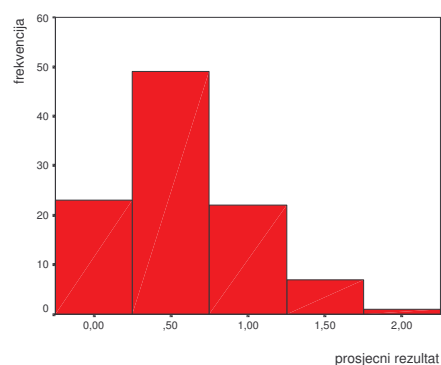
Značajne, ali niske, korelacije između problemu-usmjerenih strategija suočavanja i podljestvice «traženje socijalne podrške» (emocijama-usmjereno suočavanje) u skladu su s nalazom mnogih istraživača (npr Carver i sur., 1989) da se ljudi kod suočavanja s nekim stresnim događajem služe različitim (čak i međusobno isključivim) strategijama suočavanja.

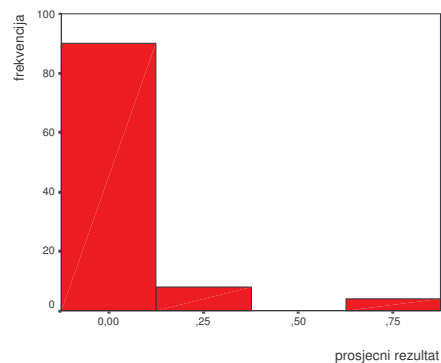
Slika 4.2.1. Histogramski prikaz distribucije prosječnih rezultata na podljestvici «traženje zaposlenja»

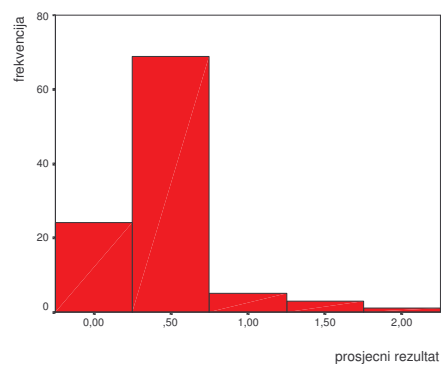
Slika 4.2.2. Histogramski prikaz distribucije prosječnih rezultata na podljestvici «pokušaj usavršavanja»

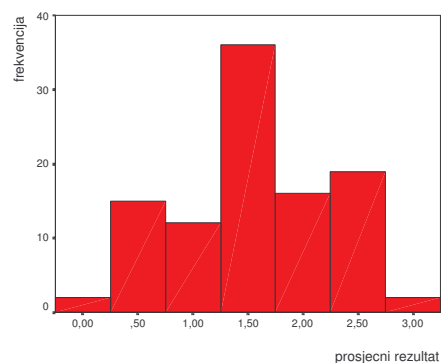
Slika 4.2.3. Histogramski prikaz distribucije prosječnih rezultata na podljestvici «pokušaj preseljenja»

Slika 4.2.4. Histogramski prikaz distribucija prosječnih rezultata na podljestvici «aktivnost u zajednici»

Slika 4.2.5. Histogramski prikaz distribucija prosječnih rezultata na podljestvici «traženje financijske podrške»

Slika 4.2.6. Histogramski prikaz distribucije prosječnih rezultata na podljestvici «traženje socijalne podrške»

4.3. ANALIZA ČESTICA POJEDINIH PODLJESTVICA SUOČAVANJA

U ovom poglavlju analizirani su rezultati na razini čestica svake podljestvice suočavanja s nezaposlenošću. U tablici 4.3.1. na slijedećoj stranici, nalaze se mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, minimalni i maksimalni rezultati te pouzdanost pojedine podljestvice (Cronbach α koeficijent) kad je određena čestica izbrisana.

Kao što se može vidjeti, najčešće korištene strategije suočavanja s nezaposlenošću su sve tri strategije «traženja socijalne podrške», kao i strategije «Javljao/la sam se na razne natječaje i oglase» (strategija «traženja zaposlenja») te «Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja» (strategija «pokušaja preseljenja»). Njihova prosječna vrijednost odgovara odgovoru «često». Čestice kojima se one ispituju imaju i viša raspršenja što ukazuje na njihovu dobru osjetljivost. Sve tri strategije «aktivnosti u zajednici» koriste se izrazito rijetko. Rijetko se koriste i strategije «pokušaja usavršavanja», «pokušaja preseljenja» i «traženja financijske podrške». Niska raspršenja čestine korištenja tih strategija suočavanja ukazuju na slabu osjetljivost čestica kojima se one ispituju.

4.4. KONVERGENTNA I DISKRIMINANTNA VALJANOST ČESTICA POJEDINIH PODLJESTVICA SUOČAVANJA

Učinkovitost mjernih instrumenata ovisi o njihovim metrijskim značajkama (pouzdanosti, valjanosti, osjetljivosti i objektivnosti). Problem valjanosti jedan je od najvažnijih psihometrijskih problema. On se odnosi na pitanje mjeri li i u kojem stupnju neka ljestvica upravo ono što se smatra da mjeri. Postoje različiti aspekti valjanosti (sadržajna, kriterijska i teorijska valjanost) kao i načini njihovog ispitivanja. Nakon tablice 4.3.1., koja se nalazi na slijedećoj stranici, slijedi ispitivanje teorijske valjanosti čestica suočavanja s nezaposlenošću.

Tablica 4.3.1. Mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, minimalni i maksimalni rezultati, te pouzdanost (Cronbach α koeficijent) pojedine podljestvice kad je određena čestica izbrisana

Čestica	C	Q	M	SD	Min.	Maks.	α
<i>Traženje zaposlenja</i>							
Javljao/la sam se na razne natječaje i oglase	2	0.5	1.58	0.95	0	3	.39
Pokušavao/la sam dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje	1	1	1.03	0.92	0	3	.58
Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju	0	1	0.95	1.03	0	3	.79
<i>Pokušaj usavršavanja</i>							
Pohađao/la sam neki od tečajeva (npr. kompjuterski tečaj, školu stranih jezika, i sl.)	0	0	0.25	0.59	0	3	.56
Sudjelovao/la sam u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije	0	0	0.24	0.47	0	2	.37
Poduzeo sam korake k novom zanimanju	0	0.5	0.57	0.71	0	2	.30
<i>Pokušaj preseljenja</i>							
Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja	2	0.25	1.45	1.05	0	3	.73
Tražio/la sam zaposlenje u udaljenom gradu	0	0	0.16	0.42	0	2	.18
Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja	0	0	0.17	0.42	0	2	.11
<i>Aktivnost u zajednici</i>							
Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima	0	0	0.01	0.10	0	1	.28
Postao/la sam aktivan/na u naporima zajednice da smanji nezaposlenost	0	0	0.08	0.31	0	2	-.03
Odlazio/la sam na skupove na kojima sa raspravlja o problemima nezaposlenosti	0	0	0.07	0.29	0	2	-.03
<i>Traženje financijske podrške</i>							
Tražio/la sam financijsku pomoć od prijatelja ili rođaka	0	0.5	0.37	0.63	0	3	-.09
Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje	0	0.5	0.57	0.50	0	1	.56
Tražio/la sam pomoć od Centra za socijalnu skrb	0	0	0.25	0.59	0	3	-.10
<i>Traženje socijalne podrške</i>							
Razgovarao/la sam s bliskim osobama o svojim osjećajima	2	0.5	1.68	0.91	0	3	.56
Ostao/la sam u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu (odnosno s prijateljima iz škole)	2	0.5	1.27	0.89	0	1	.76
Razgovarao/la sam s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost	2	0.63	1.80	0.88	0	3	.29

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Ispitivanje teorijske (konstruktne ili simptomatske) valjanosti se odnosi na ispitivanje mjeri li i u kojem stupnju neki mjerni instrument neku hipotetsku osobinu ili «konstrukt». Brojni su načini ispitivanja teorijske valjanosti poput fenomenološke ili logičke analize čestica mjernog instrumenta, na osnovu korelacija s nekim praktičnim kriterijem ili s nekim drugim mjernim instrumentom, faktorsko-analitički postupci te interkorelacijske analize u svrhu utvrđivanja unutarnje konzistentnosti.

Campbell i Fiske (1959, prema Murphy & Davidshofer, 1991) su razvili jedan od postupaka ispitivanja teorijske valjanosti, a kojeg opisuju kao konvergentnu i diskriminantnu validaciju. Konvergentna validacija se odnosi na ispitivanje povezanosti između različitih mjera istog konstrukta. Ukoliko su one visoke, može se reći da te mjere konvergiraju, odnosno to ukazuje na njihovu valjanost. Diskriminantna validacija se pak odnosi na ispitivanje povezanosti između mjera različitih konstrukata. Ukoliko one nisu značajne ili su niske, to ukazuje na diskriminantnu valjanost tih mjera.

Primjenjeno na rezultatima ovog istraživanja, ispitivanje konvergentne validacije čestica suočavanja s nezaposlenošću se odnosi na ispitivanje povezanosti između rezultata na pojedinoj čestici i ukupnog rezultata na pripadajućoj podljestvici. Visoka pozitivna korelacija ukazivat će na konvergentnu valjanost čestica. Ispitivanje diskriminantne validacije se odnosi na ispitivanje povezanosti između rezultata na pojedinoj čestici i ukupnih rezultata na nepripadajućim podljestvicama. Neznačajne ili niske povezanosti ukazivat će na diskriminantnu valjanost čestica. Ukoliko su čestice valjane, povezanost između rezultata na pojedinoj čestici i ukupnog rezultata na pripadajućoj podljestvici će biti viša od onih između rezultata na pojedinoj čestici i ukupnih rezultata na nepripadajućim podljestvicama.

Kako bi se ispitala konvergentna valjanost čestica suočavanja s nezaposlenošću izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacije između pojedine čestice i ukupnog rezultata na pripadajućoj podljestvici pri čemu je ukupni rezultat formiran na osnovu rezultata na preostale dvije čestice pripadajuće podljestvice. Dakle, izračunata je nespuriozna korelacija kako ne bi došlo do umjetnog povećavanja koeficijenata korelacije. Kako bi se ispitala diskriminantna valjanost izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacije između pojedine čestice i ukupnih rezultata na nepripadajućim podljestvicama pri čemu su ukupni rezultati formirani na osnovu rezultata na sve tri čestice. Izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacije zbog nezadovoljavanja jednog od uvjeta za izračunavanje Pearsonovih koeficijenata korelacije (normalitet distribucija rezultata). Oni se nalaze u tablici 4.4.1. prikazanoj na slijedećoj stranici.

4.4.1. Tablica koeficijenta korelacije između pojedinih čestica i ukupnih rezultata na podljestvicama suočavanja s nezaposlenošću

Čestica	Traženje zaposlenja	Pokušaj usavršavanja	Pokušaj preseljenja	Aktivnost u zajednici	Traženje fin. podrške	Traženje soc. podrške
<i>Traženje zaposlenja</i>						
Javljao/la sam se na razne natječajne oglase	0.65**	0.32**	0.56**	-0.04	-0.05	0.38**
Pokušavao/la sam dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje	0.50**	0.19	0.31**	0.10	0.11	0.14
Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju	0.31**	0.33**	0.51**	0.02	-0.11	0.19
<i>Pokušaj usavršavanja</i>						
Pohađao/la sam neki od tečajeva (npr. kompjuterski tečaj, školu stranih jezika, i sl.)	0.10	0.33**	0.10	0.14	-0.23*	-0.06
Sudjelovao/la sam u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije	0.15	0.47**	0.19	0.10	-0.27**	0.13
Poduzeo sam korake k novom zanimanju	0.44**	0.52**	0.50**	0.17	-0.13	0.24*
<i>Pokušaj preseljenja</i>						
Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja	0.67**	0.37**	0.13	0.12	-0.13	0.25*
Tražio/la sam zaposlenje u udaljenom gradu	0.08	0.16	0.26**	-0.06	-0.14	-0.11
Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja	0.11	0.23*	0.30**	0.09	-0.17	0.05
<i>Aktivnost u zajednici</i>						
Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima	-0.08	0.16	-0.06	-0.04	-0.14	-0.14
Postao/la sam aktivan/na u naporima zajednice da smanji nezaposlenost	0.08	0.12	-0.01	0.23*	0.09	0.05
Odlazio/la sam na skupove na kojima se raspravlja o problemima nezaposlenosti	-0.03	0.03	0.01	0.23*	-0.03	0.18
<i>Traženje financijske podrške</i>						
Tražio/la sam financijsku pomoć od prijatelja ili rođaka	0.12	0.08	0.13	0.19	0.11	0.16
Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje	-0.21*	-0.28**	-0.36**	-0.12	-0.10	0.02
Tražio/la sam pomoć od Centra za socijalnu skrb	0.03	-0.14	-0.09	-0.03	0.18	-0.01
<i>Traženje socijalne podrške</i>						
Razgovarao/la sam s bliskim osobama o svojim osjećajima	0.21*	0.16	0.05	0.05	0.23*	0.49**
Ostao/la sam u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu (odnosno s prijateljima iz škole)	0.24*	0.13	0.23*	0.10	-0.10	0.20**
Razgovarao/la sam s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost	0.23*	0.18	0.17	0.15	0.08	0.66**

* p<0.05

** p<0.01

Na osnovu neznačajnih ili niskih koeficijenata konvergentne valjanosti (nespurioznih korelacija između pojedinih čestica i ukupnog rezultata na pripadajućoj podljestvici) može se zaključiti da na svim podljestvicama ima čestica sa nezadovoljavajućim koeficijentima konvergentne valjanosti. Sve tri čestice podljestvica “pokušaj preseljenja”, “aktivnost u zajednici” i “traženje finansijske podrške” nemaju zadovoljavajuću konvergentnu valjanost (najviši koeficijent konvergentne valjanosti je nizak i iznosi 0.30).

Neke čestice ne samo da imaju nezadovoljavajuće koeficijente diskriminantne valjanosti, već su oni i viši od njihovih koeficijenata konvergentne valjanosti. Tako je npr. koeficijent korelacije između čestice “Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju” i ukupnog rezultata na nepripadajućoj podljestvici “pokušaj preseljenja” viši od onog između nje i ukupnog rezultata na pripadajućoj podljestvici “traženje zaposlenja”. I čestice “Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja” (čestica “pokušaja preseljenja”) i “Ostao/la sam u kontaktu s prijateljima na starom radnom mjestu, odnosno s prijateljima iz škole” (čestica “traženja socijalne podrške”).

Samo dvije čestice podljestvice “traženje zaposlenja”, dvije “pokušaja usavršavanja” i dvije čestice “traženja socijalne podrške” zadovoljavaju kriterije konvergentne i diskriminantne valjanosti. Njihovi koeficijenti konvergentne valjanosti su relativno visoki i viši od koeficijenata diskriminantne valjanosti. Iako su neki od njihovih koeficijenata diskriminantne valjanosti relativno visoki to je očekivano s obzirom na povezanost podljestvica “traženje zaposlenja”, “pokušaj usavršavanja” i “traženje socijalne podrške” (vidi u Rezultatima tablicu 4.2.2.).

U nastavku slijedi analiza faktorske strukture čestica i testiranje značajnosti razlika u čestini korištenja pojedinih strategija suočavanja određenih demografskih skupina nezaposlenih osoba. Na osnovu njih će se također moći donijeti neki zaključci o valjanosti pojedinih čestica kao i cijele ljestvice suočavanja s nezaposlenošću.

4.5. FAKTORSKA STRUKTURA LJESTVICE SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU

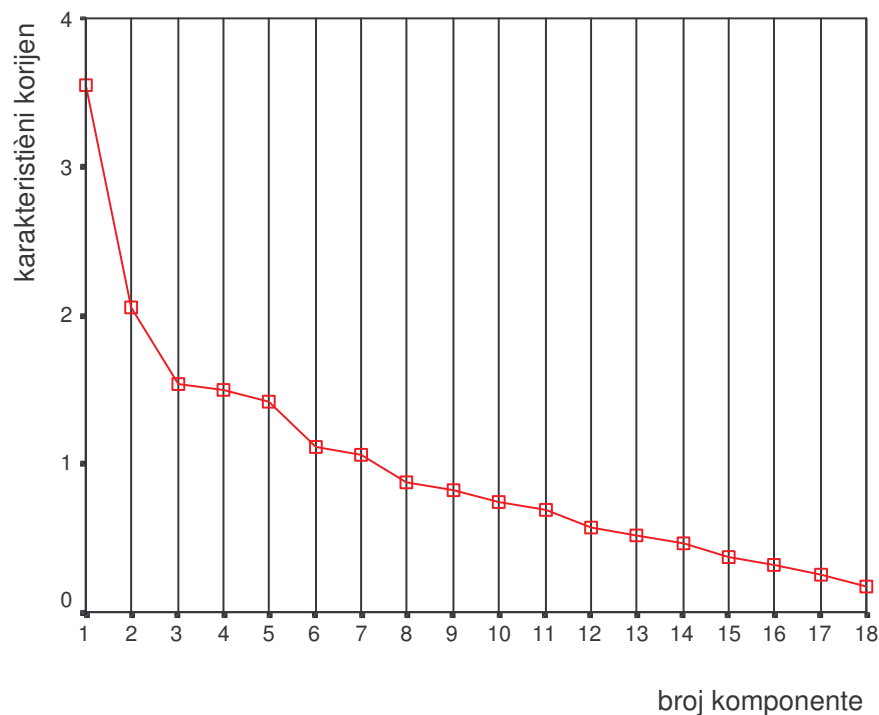
Kao što je već spomenuto, teorijska (konstruktna ili simptomatska) valjanost je jedan od aspekata valjanosti, a odnosi se na argumente koji pridonose sudu mjeri li i u kojem stupnju neka ljestvica neku hipotetsku osobinu ili «konstrukt». Valjanost nekog mjernog instrumenta se ne izražava jednim koeficijentom, već složenim sudom utemeljenim na integraciji rezultata više analiza. Faktorska analiza je jedna od analiza kojima se ispituje teorijska valjanost.

Kako bi se ispitala teorijska valjanost ljestvice suočavanja s nezaposlenošću provedena je faktorska analiza. Ona se zasniva na međusobnim korelacijama čestica. Dobivene korelacije 18 čestica ljestvice suočavanja s nezaposlenošću kreću se od 0.20 do 0.66 s time da je većina njih statistički značajna.

Prije provođenja faktorske analize ljestvice suočavanja s nezaposlenošću provjerena je prikladnost uporabe dobivenih interkorelacija rezultata. *Bartlettovim testom* provjerava se je li dobivena matrica interkorelacija jednaka matrici identiteta, odnosno razlikuju li se dobivene korelacije statistički značajno od nule. Dobivena vrijednost Bartlettovog testa se pokazala statistički značajnom ($\chi^2=468.309$, $p<0.01$) te ukazuje na statistički značajno odstupanje matrice interkorelacija dobivenih u ovom istraživanju od matrice identiteta. *Kaiser-Meyer-Olkinovom mjerom* se uspoređuju vrijednosti opaženih koeficijenata korelacije s vrijednostima parcijalnih koeficijenata korelacije. Dobivena vrijednost Kaiser-Meyer-Olkinove mjere veća je od 0.5 (KMO=0.62) te se može nastaviti s provođenjem faktorske analize.

U ovom istraživanju je provedena tzv. *eksploratorna faktorska analiza* metodom glavnih komponenata. Iako se iz prikaza veličina karakterističnih korjenova pojedinih komponenti (slika 4.5.1. na slijedećoj stranici) može vidjeti da njih 7 ima karakteristične korjenove veće od 1 (Kaiserov kriterij zadržavanja pojedinih komponenti), zadan je broj komponenata koje će biti rotirane. Pretpostavlja se, naime, da ljestvica suočavanja s nezaposlenošću mjeri čestinu korištenja 6 strategija suočavanja te je rotirano prvih 6 komponenti.

Pokazalo se da 6 komponenti objašnjavaju 62% ukupne varijance rezultata na ljestvici suočavanja s nezaposlenošću.

Slika 4.5.1. Prikaz veličine karakterističnih korjenova pojedinih komponenti (tkz. *scree-plot*)

Iako su pojedine strategije suočavanja s nezaposlenošću međusobno povezane, provedena je ortogonalna (varimax) rotacija u skladu s provedbom faktorske analize Leanae i Feldmana (1990) na rezultatima njihovih istraživanja.

Tablica 4.5.1. Vrijednosti karakterističnih korjenova 6 komponenti, postoci objašnjene varijance te kumulativni postoci ukupne varijance dobiveni nakon varimax rotacije

Komponente	Karakteristični korijen	% objašnjene varijance	Kumulativan %
1	2.776	15.422	15.422
2	1.996	11.089	26.510
3	1.996	11.087	37.597
4	1.628	9.045	46.642
5	1.484	8.246	54.889
6	1.280	7.112	62.001

Tablica 4.5.2. Matrica faktorske strukture dobivena nakon varimax rotacije

	<i>komponente</i>	1	2	3	4	5	6
<i>Traženje zaposlenja</i>							
Javljao/la sam se na razne natječajne i oglase		.86	.24	.02	.00	.02	-.16
Pokušavao/la sam dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje		.81	-.08	-.17	-.07	.15	.08
Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju		.56	.11	.39	.07	-.17	.12
<i>Pokušaj usavršavanja</i>							
Pohađao/la sam neki od tečajeva (npr. kompjuterski tečaj, školu stranih jezika, i sl.)		.07	-.06	.09	.40	-.30	.51
Sudjelovao/la sam u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije		.10	.17	.08	.79	.06	-.06
Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju		.54	.19	.18	.46	-.04	.09
<i>Pokušaj preseljenja</i>							
Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja		.78	.15	.15	.10	-.01	-.01
Tražio/la sam zaposlenje u udaljenom gradu		.03	-.10	.84	-.05	-.07	-.04
Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja		.07	.05	.83	.07	.02	.05
<i>Aktivnost u zajednici</i>							
Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima		-.09	-.19	-.17	.59	-.08	-.04
Postao/la sam aktivan/na u naporima zajednice da se smanji nezaposlenost		.05	.03	-.02	-.08	.13	.82
Odlazio/la sam na skupove na kojima se raspravlja o problemima nezaposlenosti		-.10	.36	.04	-.04	.01	.40
<i>Traženje financijske podrške</i>							
Tražio/la sam financijsku pomoć od prijatelja i rođaka		.03	.17	.05	.03	.76	.18
Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje		-.19	.11	-.41	-.48	-.19	-.15
Tražio/la sam pomoć od Centra za socijalnu skrb		.01	-.10	-.07	-.01	.83	-.13
<i>Traženje socijalne podrške</i>							
Razgovarao/la sam s bliskim osobama o svojim osjećajima		.19	.67	-.19	.05	.06	.14
Ostao/la sam u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu (odnosno s prijateljima iz škole)		.11	.62	.30	-.13	.05	-.19
Razgovarao/la sam s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost		.17	.86	-.09	.05	-.02	.07

Dobro faktorsko rješenje je ono koje rezultira jednostavnom i interpretabilnom faktorskom strukturom. Thurstone (1947, prema Fulgosi, 1979) je definirao kriterije jednostavne strukture. Tablica 4.5.2. na prethodnoj stranici prikazuje matricu faktorske strukture dobivenu nakon varimax rotacije. Podebljana su faktorska zasićenja veća od 0.4 što je odabran kriterij značajnosti faktorskih zasićenja. Na osnovu njih se može zaključiti da je dobivena donekle zadovoljavajuća faktorska struktura. U skladu s prvim Thurstoneovim kriterijem jednostavne strukture svaki redak u dobivenoj faktorskoj matrici sadrži najmanje jednu nulu, odnosno praktički zanemarivo zasićenje. Nadalje, u svakom paru stupaca faktorske matrice ima nekoliko varijabli koje imaju zanemariva zasićenja u jednom, ali ne i u drugom stupcu. Iz dobivene matrice faktorske strukture se također može vidjeti da većina varijabli u svakom paru stupaca imaju nulta, odnosno neznačajna zasićenja što je u skladu s još jednim Thurstoneovim kriterijem jednostavne strukture. Konačno, u svakom paru stupaca faktorske matrice postoji određen broj varijabli koje imaju neznačajna zasićenja na obadva stupca što je u skladu s posljednjim kriterijem jednostavne faktorske strukture. Idealna faktorska struktura bila bi ona u kojoj bi za svaku skupinu od tri čestice postojala po jedna komponenta i u kojoj bi one imale zasićenja samo s tom komponentom. To znači da bi u matrici faktorske strukture morala biti u svakom retku 5 nultih, odnosno neznačajnih faktorskih zasićenja, a u svakom stupcu 16 takvih zanemarivih zasićenja. Čestice "Pohađao/la sam neki od tečajeva", "Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju" i "Tražio sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje imaju značajna zasićenja na dvije komponente, a prva i četvrta komponenta značajna faktorska zasićenja na više od tri čestice što narušava jednostavnost faktorske strukture. O faktorskoj strukturi ljestvice suočavanja s nezaposlenošću će još riječi biti u Raspravi.

Reproducirana korelacijska matrica sadrži i tzv. *rezidualne* (razlike između opaženih i procijenjenih koeficijenata korelacije). Njihov broj ukazuje na to koliko dobro faktorski model reproducira opažene korelacije. Što je više reziduala većih od 0.05, to model slabije odgovara podacima. Dobiveno je 75 (49%) reziduala.

4.6. STRATEGIJE SUOČAVANJA S OBZIROM NA NEKA DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA NEZAPOSLENIH OSOBA

U ovom poglavlju testirana je značajnost razlika u čestini korištenja pojedinih strategija suočavanja nezaposlenih osoba različitog spola, dobi, stupnja obrazovanja i trajanja nezaposlenosti. Naime, može se pretpostaviti da postoje razlike u načinima suočavanja nezaposlenih osoba različitih demografskih obilježja.

Kod neispunjavanja uvjeta za primjenu parametrijskih postupaka t-testa ili analize varijance za testiranje značajnosti razlika (normalitet distribucija rezultata pojedinih poduzoraka nezaposlenih osoba), korišteni su neparametrijski postupci Mann-Whitneyev i Kruskal-Wallisov test.

Kao što je već spomenuto (vidi u Metodi 3.1. Ispitanici) podaci o dobi su kategorizirani u kategorije nezaposlenih osoba mlađih od 30 g., nezaposlenih osoba 31-50 g. starosti, te onih starijih od 50 g., a podaci o stupnju obrazovanja u kategorije NSS (bez škole, nezavršena ili završena osnovna škola), SSS (završena stručna škola u trajanju 3, 4 godine ili gimnazija) i VSS (završena viša škola, prvi stupanj fakulteta, stručni studij, fakultet, akademija, poslijediplomski studij ili doktorat znanosti).

Kao što se iz tablice 4.6.1. na slijedećoj stranici može vidjeti, dobivene su značajne razlike prosječnih rezultata nezaposlenih osoba različite dobi i stupnja obrazovanja na podljestvici "traženje zaposlenja". Nezaposlene osobe mlađe od 50 g. (19-50 g. starosti) češće koriste strategije "traženja zaposlenja" u odnosu na one 51-60 g. starosti. Sve tri skupine nezaposlenih osoba određenog stupnja obrazovanja (niže, srednje i visoke stručne spreme) značajno se razlikuju po čestini korištenja strategija "traženja zaposlenja". S porastom stupnja obrazovanja, raste i čestina korištenja spomenutih strategija suočavanja s nezaposlenošću.

Iz tablice 4.6.2. (također na slijedećoj stranici) se može vidjeti da su dobivene značajne razlike prosječnih rezultata nezaposlenih osoba različite dobi i stupnja obrazovanja i na podljestvici «pokušaj usavršavanja». Nezaposlene osobe mlađe od 30 g. češće koriste strategije «pokušaja usavršavanja» u odnosu na one 31-60 g. starosti. Nađena je i značajna razlika u čestini korištenja spomenutih strategija nezaposlenih osoba niže stručne spreme u odnosu na nezaposlene osobe višeg stupnja obrazovanja. Za razliku od nezaposlenih osoba srednje i visoke stručne spreme, nezaposlene osobe niže stručne spreme rjeđe koriste strategije «pokušaja usavršavanja».

Tablica 4.6.1. Rezultati testiranja značajnosti razlika Mann-Whitneyevim (z) i Kruskal-Wallisovim testom (H) na podljestvici «traženje zaposlenja» s obzirom na neke demografske značajke

	N	C	Q	z/H
Spol				
muški	41	1	0.5	z=-0.624
ženski	61	1	0.5	
Dob				
30 g. i mlađi	43	1.33	0.5	H=11.754**
31-50 g.	20	1.00	0.5	
51 g. i stariji	29	0.67	0.5	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	0.67	0.46	H=14.949**
SSS	75	1.00	0.5	
VSS	7	2.33	0.5	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	1.33	0.54	H=2.460
6 mj.-3 g.	41	1.00	0.5	
dulje od 3 g.	43	1.00	0.67	

* p<0.05

** p<0.01

Tablica 4.6.2. Rezultati testiranja značajnosti razlika Mann-Whitneyevim (z) i Kruskal-Wallisovim testom (H) na podljestvici «pokušaj usavršavanja» s obzirom na neke demografske značajke

	N	C	Q	z/H
Spol				
muški	41	0	0.33	z=-0.900
ženski	61	0.33	0.33	
Dob				
mlađi od 30 g.	43	0.67	0.33	H=18.820**
30-50 g.	30	0	0.33	
stariji od 50 g.	29	0	0.08	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	0	0.13	H=6.753*
SSS	75	0.33	0.33	
VSS	7	0.67	0.5	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	0.17	0.33	H=0.083
6 mj.-3 g.	41	0	0.33	
dulje od 3 g.	43	0	0.33	

* p<0.05

** p<0.01

Kao što se iz tablice 4.6.3. može vidjeti, dobivene su značajne razlike prosječnih rezultata nezaposlenih osoba različite dobi i stupnja obrazovanja na podljestvici «pokušaj preseljenja». Nezaposlene osoba mlađe od 30 g. češće koriste strategije «pokušaja preseljenja» u odnosu na one 31-60 g. starosti. Kao i kod korištenja strategija «traženja zaposlenja» i «pokušaja usavršavanja», nađena je i značajna razlika u čestini korištenja spomenutih strategija nezaposlenih osoba niže stručne spreme u odnosu na nezaposlene osobe višeg stupnja obrazovanja. Nezaposlene osobe niže stručne spreme rjeđe koriste spomenute strategije u odnosu na nezaposlene osobe višeg stupnja obrazovanja.

Tablica 4.6.3. Rezultati testiranja značajnosti razlika Mann-Whitneyevim (z) i Kruskal-Wallisovim testom (H) na podljestvici «pokušaj preseljenja» s obzirom na neke demografske značajke

	N	C	Q	z/H/F
Spol				
muški	41	0.67	0.33	z=-1.237
ženski	61	0.67	0.25	
Dob				
mlađi od 30 g.	43	0.67	0.17	H=22.452**
30-50 g.	30	0.33	0.33	
stariji od 50 g.	29	0.33	0.33	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	0.33	0.29	H=15.944**
SSS	75	0.67	0.33	
VSS	7	1.00	0.33	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	0.67	0.33	H=3.855
6 mj.-3 g.	41	0.67	0.33	
dulje od 3 g.	43	0.67	0.5	

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Kao što se moglo i očekivati, mlađe i obrazovanije nezaposlene osobe se češće koriste problemu-usmjerenim strategijama suočavanja s nezaposlenošću u odnosu na starije i slabije obrazovane nezaposlene osobe. O tome će biti još riječi u Raspravi.

Na slijedećoj stranici prikazana je tablica 4.6.4. iz koje se može vidjeti da dobivene razlike u čestini korištenja strategija «aktivnosti u zajednici» nezaposlenih različitog spola, dobi, stupnja obrazovanja i trajanja nezaposlenosti nisu značajne.

Tablica 4.6.4. Rezultati testiranja značajnosti razlika Mann-Whitneyevim (z) i Kruskal Wallisovim testom (H) na podljestvici «aktivnost u zajednici» s obzirom na neke demografske značajke

	N	C	Q	z/H
Spol				
muški	41	0	0	z=-0.537
ženski	61	0	0	
Dob				
mlađi od 30 g.	43	0	0	H=3.400
30-50 g.	30	0	0	
stariji od 50 g.	29	0	0	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	0	0	H=1.146
SSS	75	0	0	
VSS	7	0	0	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	0	0	H=3.408
6 mj.-3 g.	41	0	0	
dulje od 3 g.	43	0	0	

* p<0.05

** p<0.01

Kao što se iz tablice 4.6.5. na slijedećoj stranici može vidjeti, dobivene su značajne razlike u čestini korištenja strategija «traženja financijske podrške» nezaposlenih osoba različitog stupnja obrazovanja. Nezaposlene osobe niže stručne spreme češće koriste spomenute strategije u odnosu na nezaposlene osobe višeg stupnja obrazovanja.

A iz tablice 4.6.6. (također na slijedećoj stranici) je vidljivo da su značajne i dobivene razlike prosječnih rezultata nezaposlenih osoba različite dobi na podljestvici «traženje socijalne podrške». Nezaposlene osobe mlađe od 30 g. češće koriste strategije “traženja socijalne podrške” u odnosu na nezaposlene osobe 31-50 g. starosti. Sheffeovim testom nije nađena značajna razlika prosječnih rezultata drugih dobnih skupina nezaposlenih osoba.

Nisu nađene značajne razlike u čestini korištenja niti jedne od problemu-usmjerenih ili emocijama-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću između muškaraca i žena, niti između nezaposlenih osoba različitog trajanja nezaposlenosti.

Tablica 4.6.5. Rezultati testiranja značajnosti razlika Mann-Whitneyevim (z) i Kruskal Wallisovim testom (H) na podljestvici «traženje financijske podrške» s obzirom na neke demografske značajke

	N	C	Q	z/H
Spol				
muški	41	0.33	0.08	z=-0.459
ženski	61	0.33	0.17	
Dob				
mlađi od 30 g.	43	0.33	0.33	H=3.488
30-50 g.	30	0.33	0.04	
stariji od 50 g.	29	0.33	0.17	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	0.33	0.17	H=6.906*
SSS	75	0.33	0.17	
VSS	7	0	0.17	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	0.33	0.33	H=0.322
6 mj.-3 g.	41	0.33	0.08	
dulje od 3 g.	43	0.33	0.17	

* p<0.05

** p<0.01

Tablica 4.6.6. Rezultati testiranja značajnosti razlika t-testom (t) i analizom varijance (F) na podljestvici «traženje socijalne podrške» s obzirom na neke demografske značajke

	N	M	SD	t/F
Spol				
muški	41	1.45	0.702	t=-1.571
ženski	61	1.67	0.671	
Dob				
mlađi od 30 g.	43	1.77	0.677	F=3.706*
30-50 g.	30	1.33	0.722	
stariji od 50 g.	29	1.57	0.604	
Stupanj obrazovanja				
NSS	20	1.37	0.683	F=1.502
SSS	75	1.62	0.654	
VSS	7	1.81	0.997	
Trajanje nezaposlenosti				
0-6 mjeseci	18	1.50	0.786	F=0.207
6 mj.-3 g.	41	1.63	0.668	
dulje od 3 g.	43	1.58	0.679	

* p<0.05

** p<0.01

5. RASPRAVA

Temeljan problem ovog istraživanja bio je prevesti američku ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću «*Job Loss Coping Behavior Scale*» (Leana i Feldman, 1992), ispitati njene osnovne metrijske karakteristike i na osnovu toga procijenti njenu upotrebljivost za istraživanja u našim uvjetima.

Pitanje valjanosti nekog mjernog instrumenta jedno je od osnovnih psihometrijskih pitanja. Odnosi se na pitanje mjeri li i u kojem stupnju neki mjerni instrument ono što se smatra da mjeri. Teorijska (konstruktna ili simptomatska) valjanost je jedan od aspekata valjanosti koji se nastojao ispitati ovim istraživanjem.

Kako bi se ispitalo mjeri li i u kojem stupnju ljestvica suočavanja s nezaposlenošću upravo suočavanje s nezaposlenošću, provedena je faktorska analiza dobivenih rezultata. Ekstrakcijom je dobiveno 7 komponenata s karakterističnim korjenovima većim od 1. To pokazuje i prikaz karakterističnih korjenova pojedinih komponenti (tkz. scree-plot). Budući da se pretpostavlja da ljestvica suočavanja s nezaposlenošću mjeri čestinu korištenja 6 strategija suočavanja, zadana je rotacija 6 faktora. Oni objašnjavaju 62% ukupne varijance rezultata na ljestvici suočavanja s nezaposlenošću.

Radi postizanja jednostavne i interpretabilne faktorske strukture provedena je varimax rotacija u skladu s postupkom provedbe faktorske analiza Leanae i Feldmana. Dobiveno je donekle zadovoljavajuće faktorsko rješenje. Tako prva komponenta, koja objašnjava nešto više od 15% ukupne varijance rezultata, ima visoka zasićenja sa prve tri čestice za koje se smatra da se odnose na «traženje zaposlenja». Stoga se prva komponenta može smatrati «traženjem zaposlenja». No, visoka su zasićenja prve komponente i sa česticom «Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju» (čestica «pokušaja usavršavanja»), kao i sa česticom «Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja» (čestica «pokušaja preseljenja»). Čestica «Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju» ima zadovoljavajuću konvergentnu valjanost, a relativno visoki koeficijenti diskriminantne valjanosti sa podljestvicama «traženje zaposlenja» i «pokušaj preseljenja» očekivani su s obzirom na međupovezanost podljestvica, te se ne preporuča njezino izbacivanje. To ne bi niti pridonijelo povećanju pouzdanosti podljestvice «pokušaj usavršavanja». Ona bi se trebala preraditi kako bi bolje predstavljala strategiju «pokušaja usavršavanja». Čestica «Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja» ima neznačajan koeficijent

konvergentne valjanosti, a relativno visok koeficijent diskriminantne valjanosti sa podljestvicom «traženje zaposlenja» što ukazuje da se njome mjeri strategija «traženja zaposlenja», a ne «pokušaja preseljenja». Njezinim izbacivanjem bi se pouzdanost podljestvice «pokušaj preseljenja» značajno povećala te bi ju trebalo zamijeniti nekom drugom česticom koja bi bolje predstavljala strategiju «pokušaja preseljenja». Može se zaključiti da je prva komponenta interpretabilna, jer ima visoka zasićenja sa česticama sličnog sadržaja. Podljestvica «traženje zaposlenja» koju čine prve tri čestice ima najveću pouzdanost i ona je zadovoljavajuća ($\alpha=0.69$).

Druga komponenta objašnjava oko 11% ukupne varijance rezultata i ima visoka zasićenja samo s posljednje tri čestice (strategije «traženja socijalne podrške»). Ona ima najjasniju strukturu i može se smatrati «traženjem socijalne podrške». Njezina pouzdanost je također visoka u odnosu na pouzdanost nekih drugih podljestvica suočavanja s nezaposlenošću ($\alpha=0.66$).

Treća komponenta također objašnjava oko 11% ukupne varijance rezultata i ima visoka zasićenja sa dvije čestice za koje se smatra da se odnose na «pokušaj preseljenja», ali i sa česticom «Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje» za koju se smatra da se odnosi na «traženje financijske podrške». Ta čestica ima neznačajan koeficijent konvergentne valjanosti što ukazuje da ne mjeri isto što i druge dvije čestice «traženja financijske podrške». Također, njezinim izbacivanjem bi se značajno povećala pouzdanost podljestvice «traženje financijske podrške» te bi ju trebalo zamijeniti nekom drugom česticom koja bi bolje predstavljala strategiju «traženja financijske podrške». Podljestvica «pokušaj preseljenja» ima nezadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha=0.33$) i čestice nezadovoljavajuće valjanosti te bi ju trebalo preraditi.

Četvrta komponenta objašnjava oko 9% ukupne varijance rezultata i ima visoka zasićenja sa tri čestice za koje se smatra da se odnose na «pokušaj usavršavanja» te se može smatrati «pokušajem usavršavanja». No, ona ima značajna zasićenja i sa česticom «Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima» (čestica «aktivnosti u zajednici»), kao i sa česticom «Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje» (čestica «traženja financijske podrške»). Čestica «Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima» ima neznačajan koeficijent konvergentne valjanosti. Budući da bi se njenim izbacivanjem pridonijelo i povećanju pouzdanosti podljestvice «aktivnost u zajednici», trebalo bi ju zamijeniti nekom drugom česticom koja bi bolje predstavljala strategiju «aktivnosti u zajednici». S obzirom da čestica «Tražio/la sam

novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje» ima visoka zasićenja sa dvije komponente, što narušava jednostavnost i interpretabilnost faktorske strukture, te s obzirom na već spomenute slabe metrijske značajke, trebalo bi ju izbaciti. Pouzdanost podljestvice «pokušaj usavršavanja» je niska ($\alpha=0.53$).

Peta komponenta objašnjava nešto više od 8% ukupne varijance rezultata i ima visoka zasićenja sa dvije čestice «traženja financijske podrške». Smatra se da se i već spomenuta čestica «Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje» odnosi na «traženje financijske podrške», no neznačajno zasićenje sa ovom komponentom i nezadovoljavajuće metrijske karakteristike potvrđuju mišljenje da bi ju trebalo izbaciti. Nezadovoljavajuća pouzdanost podljestvice «traženje financijske podrške», kao i valjanost njezinih čestica ($\alpha=0.29$) ukazuje na potrebu za njenom preradom.

Konačno, šesta komponenta objašnjava oko 7% ukupne varijance rezultata i može se smatrati «aktivnošću u zajednici», jer ima visoka zasićenja sa dvije čestice koje se odnose na «aktivnost u zajednici». No, ona ima i visoko zasićenje sa česticom «Pohađao/la sam neki od tečajeva» za koju se smatra da se odnosi na «pokušaj usavršavanja». To narušava jednostavnost i interpretabilnost faktorske strukture. Međutim, ta čestica ima značajan koeficijent konvergentne valjanosti (iako nizak) i visoko zasićenje sa komponentom «pokušaj usavršavanja». Stoga ju ne bi trebalo izbaciti, već prilagoditi kako bi bolje predstavljala strategiju «pokušaja usavršavanja».

Podljestvica «aktivnost u zajednici» ima najnižu pouzdanost ($\alpha=0.18$). Njezine čestice imaju najslabije metrijske značajke (osjetljivost, pouzdanost i valjanost), a i strategije suočavanja s nezaposlenošću koje one ispituju, nezaposlene osobe u nas gotovo uopće ne koriste, te ona ne bi trebala činiti ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću.

Može se zaključiti da je dobiveno faktorsko rješenje donekle zadovoljavajuće, jer je relativno jednostavno, interpretabilno i u skladu s očekivanjem što govori u prilog valjanosti ljestvice suočavanja s nezaposlenošću. No, konvergentna i diskriminantna validacija su potvrdile valjanost samo nekih čestica podljestvica «traženje zaposlenja», «pokušaj preseljenja» i «traženje socijalne podrške». Čestice ostalih podljestvica suočavanja s nezaposlenošću nisu se pokazale valjane za ispitivanje pojedinih načina suočavanja s nezaposlenošću.

S obzirom da koeficijenti pouzdanosti zavise od broja čestica te od njihovih međusobnih povezanosti (Murphy & Davidshofer, 1991) ne iznenađuju tako niske vrijednosti

koeficijenata pouzdanosti. Naime, svaku podljestvicu čine samo tri čestice, a i međusobne povezanosti čestica ljestvice suočavanja s nezaposlenošću nisu visoke.

Pouzdanost ljestvice suočavanja s nezaposlenošću je zadovoljavajuća ($\alpha=0.70$). Pouzdanost američke ljestvice suočavanja s nezaposlenošću u istraživanju Malen i Stroh (1998) je čak nešto niža ($\alpha=0.65$). Nije poznata pouzdanost američke ljestvice suočavanja s nezaposlenošću u istraživanjima Leanae i Feldmana.

Iz matrice interkorelacija podljestvica suočavanja s nezaposlenošću, vidi se da najviše međusobno koreliraju podljestvice «traženje zaposlenja», «pokušaj usavršavanja» i «pokušaj preseljenja». To odgovara mišljenju Leanae i Feldmana (1991) da se te strategije odnose na problemu-usmjereno suočavanje s nezaposlenošću, odnosno na strategije kojima se nastoji djelovati na sam izvor problema nezaposlenosti nalaženjem novog zaposlenja. Neznačajne povezanosti između podljestvica «aktivnost u zajednici», «traženje financijske podrške» i «traženje socijalne podrške» ukazuju da one nemaju sličan predmet mjerenja. Podljestvica «aktivnost u zajednici» nije značajno povezana ni sa jednom od podljestvica suočavanja s nezaposlenošću. Također, njene metrijske značajke (normalitet distribucije, osjetljivost, pouzdanost, valjanost) su izrazito nezadovoljavajuće što potvrđuje mišljenje da ne bi trebala činiti ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću.

Slijedećim istraživanjima bi se trebala ispitati valjanost tako skraćene ljestvice suočavanja s nezaposlenošću, kao i promijeniti neke čestice radi poboljšavanja metrijskih značajki. Vrijedilo bi uključiti i druge strategije suočavanja s nezaposlenošću, naročito emocijama-usmjerene strategije, koje, čini se, nisu zadovoljavajuće predstavljene u postojećoj ljestvici suočavanja s nezaposlenošću. Osim teorijske, trebalo bi ispitati i druge aspekte valjanosti ljestvice, kao i odnos suočavanja s nezaposlenošću i drugih varijabli.

Prilog teorijskoj valjanosti ljestvice suočavanja s nezaposlenošću mogu dati i analize rezultata postignutih na pojedinim podljestvicama u odnosu na neka demografska obilježja. Dobivene su određene razlike u čestini korištenja problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću (strategija «traženja zaposlenja», «pokušaja usavršavanja» i «pokušaja preseljenja») s obzirom na dob i stupanj obrazovanja nezaposlenih osoba. Kao što se moglo i očekivati, mlađe nezaposlene osobe i one višeg stupnja obrazovanja su aktivnije što se tiče «traženja zaposlenja», «pokušaja usavršavanja» i «pokušaja preseljenja» od starijih nezaposlenih osoba i onih nižeg stupnja obrazovanja. To potvrđuju Warr i Jackson (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997), Kinicki (1989, prema Gowan & Gatewood, 1997), Leana i Feldman (1992) te Šverko i sur. (2004). Dakle, rezultati na podljestvicama kojima se ispituje

problemu-usmjereno suočavanje odražavaju očekivane razlike te govore u prilog njihove teorijske valjanosti. Više o provjerenim razlikama slijedi u nastavku Rasprave. Također, dobivene su samo značajne razlike u čestini korištenja «traženja financijske podrške» i «traženja socijalne podrške» i to u skladu s očekivanjem.

Iako se ljestvica suočavanja s nezaposlenošću nije pokazala valjanom, analizirani su dobiveni preliminarni podaci o načinima suočavanja s nezaposlenošću u nas. Na razini čestica, prosječna vrijednost čestine suočavanja iznosi $M=0.69$, što je između odgovora «nikad» i «ponekad». Leana i Feldman (1991) su na američkoj populaciji, dobili višu prosječnu vrijednost $M=1.8$. Podatak o raspršenju rezultata njihovog uzorka od 163 nezaposlene osobe nije bio dostupan pa nije mogla biti izvršena statistička analiza značajnosti razlike između prosječne vrijednosti dobivene u ovom i njihovom istraživanju. Pod pretpostavkom da je ta razlika zaista značajna, to govori o češćem korištenju predloženih strategija suočavanja kod američke populacije nezaposlenih osoba. Vjerojatno je to zbog toga što američka «*Ljestvica suočavanja s nezaposlenošću*», koja je prevedena i prilagođena u sklopu ovog rada, bolje odražava proces suočavanja s nezaposlenošću kod američke populacije nezaposlenih osoba. Možda se nezaposlene osobe u Hrvatskoj na drugačiji način suočavaju s nezaposlenošću, odnosno koriste drugačije strategije od onih ispitivanih u ovom istraživanju. Tako npr. «*Ljestvica suočavanja s nezaposlenošću*» Kinicki i Latackove (1990), uključuje osim podljestvice «aktivno traženje zaposlenja», koja bi odgovarala podljestvici «traženje zaposlenja» skale suočavanja s nezaposlenošću korištenoj u ovom istraživanju, i podljestvice poput «pozitivne samoprocjene», «distanciranje od gubitka zaposlenja», «podcjenjivanje zaposlenja» i «organizacija života» koje nisu bile uključene ovom istraživanju.

Pokazalo se da sve distribucije prosječnih rezultata na pojedinim podljestvicama suočavanja s nezaposlenošću, osim distribucije prosječnih rezultata na podljestvici «traženje socijalne podrške», značajno odstupaju od normalne distribucije. Prosječni rezultati grupiraju se u području nižih vrijednosti, što ukazuje na rijetko korištenje predloženih strategija suočavanja s nezaposlenošću.

Iz vrijednosti prosječnih rezultata vidi se da su najčešće korištene strategije suočavanja s nezaposlenošću strategije «traženja zaposlenja» i «traženja socijalne podrške», dok se skoro uopće ne koriste strategije «aktivnosti u zajednici». To se moglo i očekivati, jer se traženjem zaposlenja povećava vjerojatnost ponovnog zapošljavanja (Kanfer i sur., 2001, prema McKee-Ryan i sur., 2003, Wanberg i sur., 1996, prema Šverko i sur., 2004), odnosno

rješava problem nezaposlenosti. Također, «traženje socijalne podrške» čini se neizostavnim dijelom suočavanja s bilo kojim stresnim događajem pa tako i sa nezaposlenošću. Stone i sur. (1991) to potvrđuju svojim istraživanjem i zaključuju da se emocijama-usmjerene strategije suočavanja (kojima pripadaju i strategije «traženja socijalne podrške») primjenjuju u suočavanju sa svim stresnim događajima. I u istraživanju Leanae i Feldmana (1991) su se nezaposlene osobe najčešće služile upravo strategijama «traženja socijalne podrške» i «traženja zaposlenja», a najrjeđe strategijama «traženje financijske podrške (samo su njihove prosječne vrijednosti na tim podljestvicama suočavanja nešto više).

Na osnovu broja nezaposlenih osoba koje su se služile pojedinom strategijom suočavanja s nezaposlenošću te, naravno, prosječnih vrijednosti, može se zaključivati o čestini korištenja pojedine strategije suočavanja. Od strategija «traženja zaposlenja» najviše nezaposlenih osoba se javljalo na razne natječaje i oglase. Manje ih je pokušavalo dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje ili putem drugih posrednika pri zapošljavanju. Nešto više od trećine nezaposlenih osoba je imalo izrazito niske procjene korištenja sve tri predložene strategije «traženja zaposlenja» («uopće ne» ili «ponekad»). U istraživanju Šverka i sur. (2004) je 25% ispitanika, u uzorku od N=1138 nezaposlenih osoba registriranih u 25 Ispostava Hrvatskog zavoda za zapošljavanje diljem Hrvatske, procijenilo da rijetko ili uopće ne traži zaposlenje. To je zabrinjavajuć podatak s obzirom na već spomenutu spoznaju da se traženjem zaposlenja povećava vjerojatnost ponovnog zaposlenja (Kanfer i sur., 2001, prema McKee-Ryan i sur., 2003, Wanberg i sur., 1996, prema Šverko i sur., 2004). Upitan je i njihov status nezaposlenih osoba s obzirom da je jedan od uvjeta da se neka osoba smatra nezaposlenom, aktivno traženje zaposlenja (vidi u Uvodu 1.1. Određenje i razmjeri nezaposlenosti).

Od strategija «pokušaja usavršavanja» najviše nezaposlenih osoba je izjavljivalo da je poduzimalo korake k novom zanimanju, no malo da je i pohađalo neki od tečajeva ili sudjelovalo u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije. To ne iznenađuje, jer se većina tečajeva i programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije plaća. Financijska situacija nezaposlenih osoba je ionako preteška i bez dodatnih financijskih izdataka za profesionalna usavršavanja. Na to ukazuje i subjektivni doživljaj njihove financijske situacije. Istraživanja pokazuju da su mjere percipiranog financijskog opterećenja, koje se odnose na zabrinutost vlastitom financijskom situacijom te na mogućnost ispunjavanja određenih financijskih obaveza, više povezane sa dobrobiti nego objektivne mjere financijskih mogućnosti (Ullah, 1990, prema McKee-Ryan i sur., 2003). Osobe, naime, mogu imati jednak stupanj financijskih mogućnosti, ali različit stupanj

financijskih obaveza. Prosječni rezultat nezaposlenih osoba na pitanje o opterećenosti novčanim brigama u posljednjih mjesec dana iznosi $M=2.27$ (na skali od 0-nikad do 4-stalno) te ukazuje na čestu zabrinutost vlastitom financijskom situacijom. Također, subjektivno teška financijska situacija nezaposlenih osoba očituje se i u stupnju (ne)zadovoljenja različitih potreba. Ima nezaposlenih osoba koje jedva imaju za prehranu, a kamoli za usavršavanje (Tablica 8.3. u Prilogu). Većina nezaposlenih osoba ima, ili uglavnom ima dovoljno financijskih mogućnosti za prehranu, plaćanje režijskih troškova, zdravstvenu zaštitu i odjeću. Dakle, za preživljavanje. Samo malen broj nezaposlenih osoba procjenjuje da ima dovoljno i za izlaske, namještaj i kućanske aparate, auto, stan ili kuću.

Što se tiče «pokušaja preseljenja», većina nezaposlenih osoba je tražilo povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja, dakle izvan područja grada Zaprešića. Prema njihovim izjavama, koje su pratile ispunjavanje upitnika, najčešće u gradu Zagrebu. To ne iznenađuje s obzirom na njegovu blizinu te, vjerojatno, i veću mogućnost nalaženja zaposlenja. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (2004) upravo Grad Zagreb ima 1990.-2004. g. najveći broj prijavljenih slobodnih radnih mjesta u odnosu na druge županije. Malo je nezaposlenih osoba tražilo zaposlenje u udaljenom gradu ili se planiralo preseliti radi zaposlenja. Prema iskazima nezaposlenih osoba većina ih ne razmišlja o preseljenju, jer ne žele napustiti obitelj, prijatelje, poznatu sredinu i uputiti se u neizvjesnost.

Strategije suočavanja koje čine podskalu «aktivnost u zajednici» odnose se na angažiranost nezaposlenih u mjestima gdje žive u rješavanju problema nezaposlenosti. Pokazalo se da najmanje nezaposlenih osoba koristi upravo te strategije u svom suočavanju s nezaposlenošću. Tako je svega jedna osoba postala aktivna u udrugama nezaposlenih, a tek nešto više ih je postalo aktivno u naporima zajednice da se smanji nezaposlenost ili odlazilo na skupove na kojima se raspravljalo o problemima nezaposlenosti. Ne iznenađuju dobiveni rezultati. Kod prilagodbe ove podljestvice postojali su znantni problemi. U Hrvatskoj ne postoji ono što u SAD-u obuhvaća pojam «community» (zajednica). Isto tako, Amerikanci su, čini se, aktivniji i organiziraniji pa u njihovim zajednicama postoje različite udruge, organizacije, društva, klubovi, grupe potpore kojima se ljudi mogu prikloniti i sudjelovati u njihovom radu. Tako je i po pitanju nezaposlenosti pa se nezaposlene osobe u SAD-u mogu uključiti u rad različitih grupa koje pokušavaju pomoći nezaposlenima i smanjiti nezaposlenost. Na području grada Zagreba i Zagrebačke županije postoji, čini se, samo jedna udruga nezaposlenih. Također, skupovi na kojima se raspravlja o problemima nezaposlenosti su rijetki i često zatvoreni za javnost. Ono malo aktivizma i angažiranosti nekolicine

nezaposlenih osoba Ispostave Zaprešić, prema njihovim izjavama, odnosilo se na sudjelovanje u radu neke političke stranke koja se tu i tamo bavila pitanjem nezaposlenosti.

Od strategija «traženja financijske podrške» najviše nezaposlenih osoba je tražilo naknadu u Zavodu za zapošljavanje. Malo ih je tražilo financijsku pomoć od prijatelja i rođaka ili pak pomoć od Centra za socijalnu skrb. Kao što nezaposlene osoba u Hrvatskoj nemaju mogućnosti angažiranja u različitim udrugama koje se bave problemom nezaposlenosti, jer su rijetke, tako nemaju niti različitih mogućnosti traženja financijske pomoći. U SAD-u postoje različite vladine i nevladine institucije koje pomažu nezaposlenima i od kojih nezaposlene osobe mogu zatražiti financijsku pomoć (npr. «utility payments») kao i različiti oblici financijske pomoći (npr. tkz. markice za hranu). Stoga su kod adaptacije i ove podskale postojali problemi. No, čak i uz veće mogućnosti, pokazalo se da nezaposlene osobe u SAD-u rijetko pribjegavaju ovim strategijama suočavanja s nezaposlenošću (Leana & Feldman, 1991). Na osnovu njihovih iskaza, čini se da je to zbog osjećaja neugode i poniženja. Međutim, čini se da nezaposlenim osobama u Hrvatskoj to nije glavni razlog. U Hrvatskoj je za ostvarivanje prava na novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje ili na financijsku potporu u Centru za socijalnu skrb potrebno zadovoljavati određene uvjete.

Konačno, što se tiče strategija «traženja socijalne podrške» pokazalo se da su skoro sve nezaposlene osobe, i to često, koristile ove strategije suočavanja s nezaposlenošću. Najviše nezaposlenih osoba je razgovaralo s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost i s bliskim osobama o svojim osjećajima. Nešto manje njih je izjavljivalo da je ostalo u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu, odnosno s prijateljima iz škole.

Kao što je već spomenuto, dobivene su određene razlike u čestini korištenja problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću (strategija «traženja zaposlenja», «pokušaja usavršavanja» i «pokušaja preseljenja») s obzirom na dob i stupanj obrazovanja nezaposlenih osoba. Kao što se moglo i očekivati, mlađe nezaposlene osobe i one višeg stupnja obrazovanja su aktivnije što se tiče «traženja zaposlenja», «pokušaja usavršavanja» i «pokušaja preseljenja» od starijih nezaposlenih osoba i onih nižeg stupnja obrazovanja. To potvrđuju Warr i Jackson (1984, prema Gowan & Gatewood, 1997), Kinicki (1989, prema Gowan & Gatewood, 1997), Leana i Feldman (1992) te Šverko i sur. (2004).

Moguće objašnjenje postojećih razlika je u različitom viđenju uzroka i mogućih rješenja nezaposlenosti što govori o procjeni kontrole situacije vlastite nezaposlenosti. Naime, u istraživanju Šverka i sur. (2004) se pokazalo da mlađe i obrazovanije nezaposlene osobe češće vide uzroke i rješenja nezaposlenosti u Hrvatskoj u osobinama i ponašanjima samih

nezaposlenih osoba (npr. uzroke u nerazvijenim radnim navikama, a rješenja u aktivnom traženju zaposlenja te u profesionalnom usavršavanju i prekvalifikaciji) za razliku od starijih i manje obrazovanih nezaposlenih osoba koje ih češće vide u nekim društveno-ekonomskim okolnostima (npr. uzroke u većoj državnoj kontroli privrede, a rješenja u razrješenju ekonomske krize i rastu privredne aktivnosti). Leana i Feldman (1992) zaključuju da velika stresnost uz doživljaj nedostatka kontrole (kao kod starijih i nezaposlenih osoba nižeg stupnja obrazovanja) dovodi do osjećaja «naučene bespomoćnosti», odnosno da nezaposleni počinju vjerovati da ništa što učine neće promijeniti njihovu situaciju i riješiti njihov problem nezaposlenosti. I druga istraživanja potvrđuju da se više koriste problemu-usmjerene strategije u suočavanju s događajima koji se procijene podložnim kontroli (Carver i sur., 1989).

Ispitivanjem značajnosti razlika različitih skupina nezaposlenih osoba u čestini korištenja emocijama-usmjerenih strategija suočavanja (strategija «aktivnosti u zajednici», «traženja financijske podrške» i «traženja socijalne podrške») pokazalo se samo da nezaposlene osobe niže stručne spreme češće koriste strategije «traženja financijske podrške» u odnosu na nezaposlene osobe srednje i visoke stručne spreme, a nezaposlene osobe mlađe od 30 g. češće traže socijalnu podršku u odnosu na nezaposlene osobe 31-50 g. starosti. To ne iznenađuje, jer se može prepostaviti da je nezaposlenim osobama niže stručne spreme financijski najteže. Njihova prijašnja zaposlenja im vjerojatno nisu omogućila stvaranje financijskih rezervi, a vjerojatno im je i teže naći zaposlenje u odnosu na osobe višeg stupnja obrazovanja. Iako to nije potvrđeno u ovom istraživanju ($F=2.721$, $p>0.05$), u istraživanju Šverka i sur. (2004) se pokazalo da nezaposlene osobe niže stručne spreme iskazuju subjektivno najlošije financijsko stanje.

Nisu nađene razlike između prosječnih rezultata nezaposlenih muškaraca i žena, kao niti između nezaposlenih osoba različite duljine nezaposlenosti u čestini korištenja problemu-usmjerenih i emocijama-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću. Malo je istraživanja koja su se bavila rodnim razlikama u suočavanju i njihovi nalazi su nekonzistentni. Tako neka istraživanja ukazuju na češće korištenje problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću kod muškaraca, a češće korištenje emocijama-usmjerenih strategija suočavanja kod žena (Leana & Feldman, 1991). Druga pak ukazuju samo na spomenutu rodnu razliku u korištenju problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću, no ne i u korištenju emocijama-usmjerenih strategija suočavanja (Malen & Stroh, 1998). Konačno, postoje istraživanja koja uopće ne potvrđuju rodne razlike u čestini korištenja problemu-usmjerenih i emocijama-usmjerenih strategija suočavanja (Hamilton &

Fagot, 1988). Danas je većina žena dio radne snage i većina obitelji, u kojima rade i suprug i supruga, zavise o objema plaćama kako bi održali određeni životni standard. Također, nisu nađene rodne razlike u stupnju traumatiziranosti gubitkom zaposlenja koji bi mogao utjecati na različito suočavanje muškaraca i žena (Leana & Feldman, 1991). Stoga i nije očekivana razlika između muškaraca i žena u suočavanju s nezaposlenošću kao što se znalo smatrati. Malen i Stroh (1998) su našle da je percipirana samoeфикаsnost traženja zaposlenja značajan prediktor problemu-usmjerenog suočavanja s nezaposlenošću i da muškarci percipiraju veću samoeфикаsnost u odnosu na žene. Stoga Malen i Stroh (1998) češće korištenje problemu-usmjerenih strategija suočavanja s nezaposlenošću kod muškaraca objašnjavaju upravo njihovom percepcijom veće samoučinkovitosti traženja zaposlenja u odnosu na žene. Hrvatski Zavod za zapošljavanje upućuje sve prijavljene nezaposlene osobe na individualna i grupna informiranja te na različite radionice za stjecanje vještina i znanja potrebnih za kandidiranje na tržištu rada. Moguće je da to umanjuje eventualne rodne razlike u percepciji samoučinkovitosti traženja zaposlenja, a time i rodne razlike u problemu-usmjerenom suočavanju s nezaposlenošću. No, to bi trebalo ispitati daljnjim istraživanjima.

Što se tiče trajanja nezaposlenosti, nepostojanje značajnih razlika prosječnih rezultata nezaposlenih osoba različite duljine nezaposlenosti, može se objasniti time što su se tvrdnje o suočavanju s nezaposlenošću odnosila na čitav period nezaposlenosti, a ne na određeni vremenski period čime su, vjerojatno postojeće, razlike neutralizirane. Naime, neka dosadašnja istraživanja suočavanja s nezaposlenošću (Coelho, Hamburg & Adams, 1974, prema Leana & Feldman, 1992) ukazuju da se u početku nezaposlene osobe češće koriste problemu-usmjerenim strategijama suočavanja. Neuspjeh vodi nezaposlene osobe obeshrabrenju i korištenju emocijama-usmjerenih strategija suočavanja što su one dulje nezaposlene.

Svaka od tvrdnji ljestvice suočavanja s nezaposlenošću je procjenjivana na 4-stupanjskoj ljestvici s obzirom na čestinu korištenja predloženog načina suočavanja (0-uopće ne, 1-ponekad, 2-često, 3-vrlo često). Kod upitnika suočavanja obično se koriste ljestvice procjene, no pokazalo se da one imaju značajnih nedostataka poput nejasnoća u značenju pojedinih uporišnih točaka, nedosljednost u korištenju ljestvice te neprimjenjivosti kod određenih tipova stresnih događaja (Stone, Greenberg, Kennedy-Moore & Newman, 1991). Tako je npr. upitno što znači javljati se na razne natječaje i oglase «uopće ne», «ponekad», «često» ili «vrlo često». Odnosi li se to na to koliko puta se neka osoba javljala na razne natječaje i oglase (frekvencija), na vrijeme utrošeno na javljanje na razne natječaje i oglase (trajanje) ili pak na napor uloženi u javljanje na razne natječaje i oglase (napor). Ukoliko ljudi

procjenjuju čestinu korištenja pojedinih strategija suočavanja na različitim dimenzijama upitno je uspoređivanje njihovih rezultata.

6. ZAKLJUČAK

Ovim se istraživanjem željelo prevesti američku «Ljestvicu suočavanja s nezaposlenošću» Leanae i Feldmana (1992), ispitati neke njene metrijske značajke i na osnovu toga procijeniti njenu upotrebljivost za istraživanja u našim uvjetima. Također, željeli su se dobiti neki preliminarni podaci o načinima suočavanja nezaposlenih osoba u nas.

1. Na razini čestica, prosječna vrijednost čestine suočavanja s nezaposlenošću iznosi $M=0.69$ i ukazuje na vrlo rijetko korištenje predloženih strategija suočavanja s nezaposlenošću. U skladu s očekivanjem, nezaposleni su se najčešće koristili strategijama «traženja zaposlenja» i «traženja socijalne podrške», a gotovo nikada strategijama «aktivnosti u zajednici».
2. Konvergentna i diskriminantna validacija je ukazala na naročito nezadovoljavajuću valjanost čestica podljestvica «pokušaj preseljenja», «aktivnost u zajednici» i «traženje financijske podrške».
3. Cronbach koeficijent pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije ljestvice suočavanja s nezaposlenošću iznosi $\alpha=0.70$. Koeficijenti pouzdanosti pojedinih podljestvica suočavanja s nezaposlenošću se kreću 0.18-0.66 i ukazuju na nezadovoljavajuću pouzdanost nekih podljestvica.
4. Provedena je faktorska analiza dobivenih rezultata metodom glavnih komponenata. Ekstrahiranih 6 komponenata objašnjavaju 62% ukupne

varijance. Varimax rotacijom dobiveno je donekle zadovoljavajuće faktorsko rješenje.

5. Kao što se moglo očekivati, mlade i obrazovanije osobe se češće služe problemu-usmjerenim strategijama suočavanja. Nisu dobivene značajne razlike između muškaraca i žena, niti između nezaposlenih osoba različitog trajanja nezaposlenosti.

Neke analize govore u prilog valjanosti ljestvice suočavanja s nezaposlenošću. No, podljestvice poput «pokušaj preseljenja», «aktivnost u zajednici» i «traženje financijske podrške» nemaju zadovoljavajuće metrijske značajke te je potrebna daljnja prilagodba ljestvice kako bi se mogla upotrebljavati za istraživanja u našim uvjetima.

7. LITERATURA

Aldwin, C. M. & Revenson, T. A. (1987). Does Coping Help? A Reexamination of the Relation Between Coping and Mental Health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(2), 337-348.

Carver, C. S., Scheier, M. F. & Weintraub, J. K. (1989). Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267-283.

Državni zavod za statistiku (2004). URL: <http://www.dzs.hr/>

Endler, N. S. & Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional Assessment of Coping: A Critical Evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 844-854.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J. & DeLongis, A. (1986). Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 571-579.

Fryer, D. & Payne, R. (1986). Being Unemployed: A Review of the Literature on the Psychological Experience of Unemployment. In Cooper, C. L. & Robertson, I. (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology* (pp. 235–278). Chichester: John Wiley & Sons.

Fulgosi, A. (1979). *Faktorska analiza*. Školska knjiga, Zagreb.

Gowan, M. A. & Gatewood, R. D. (1997). A Model of Response to the Stress of Involuntary Job Loss. *Human Resource Management Review*, 7(3), 277-298.

Hamilton, S. & Fagot, B. J. (1988). Chronic stress and coping styles: A comparison of male and female undergraduates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(5), 819-823.

Hanish, K. A. (1999). Job Loss and Unemployment Research from 1994 to 1998: A Review and Recommendations for Research and Intervention. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 188–220.

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2004). URL: <http://www.hzz.hr/>

Kinicki, A. J. & Latack, J. C. (1990). Explication of the Construct of Coping with Involuntary Job Loss. *Journal of Vocational Behavior*, 36, 339-360.

Kinicki, A. J., Prussia, G. E. & McKee-Ryan, F. M. (2000). A Panel Study of Coping with Involuntary Job Loss. *Academy of Management Journal*, 2000, 43(1), 90-101.

Kobasa, S. (1979). Stressful Life Events, Personality and Health: An Inquiry into Hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11.

Latack, J. C., Kinicki, A. J. & Prussia, G. E. (1995). An Integrative Process Model of Coping with Job Loss. *Academy of Management Review*, 20(2), 311-342.

Leana, C. R. & Feldman, D. C. (1991). Gender Differences in Responses to Unemployment. *Journal of Vocational Behavior*, 38, 65-77.

Leana, C. R. & Feldman, D. C. (1992). *Coping with Job Loss: How Individuals, Organizations and Communities Respond to Layoffs*. New York: Lexington books.

Malen, E. A. & Stroh, L. K. (1998). The influence of gender on job loss coping behavior among unemployed managers. *Journal of Employment Counseling*, 35(1), 26-40.

McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. & Kinicki, A. J. (2003). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology*.

Mjesečni statistički bilten (srpanj, 2004). Hrvatski zavod za zapošljavanje. Područna služba Zagreb.

Murphy, K. R. & Davidshofer, C. O. (1991). *Psychological Testing: Principles and Applications*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Parkes, K. R. (1986). Coping in Stressful Episodes: The Role of Individual Differences, Environmental Factors, and Situational Characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1277-1292.

Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*. Prosvjeta, Zagreb.

Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Naklada «Slap», Jastrebarsko.

Scheier, M. F., Weintraub, J. K. & Carver, C. S. (1986). Coping with Stress: Divergent Strategies of Optimists and Pessimists. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1257-1264.

Stone, A. A., Greenberg, M. A., Kennedy-Moore, E. & Newman, G. (1991). Self-Report, Situation-Specific Coping Questionnaires: What Are They Measuring? *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 648-658.

Šverko, B., Galešić, M. i Maslić-Seršić, D. (2004). Aktivnosti i financijsko stanje nezaposlenih u Hrvatskoj. Ima li osnova za tezu o socijalnoj isključenosti dugotrajno nezaposlenih osoba? *Revija za socijalnu politiku*, god. 11, 3-4, 283-298.

Terry, D. J. (1994). Determinants of Coping: The Role of Stable and Situational Factors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 895-910.

Valentiner, D. P., Holahan, C. J. & Moos, R. S. (1994). Social Support, Appraisals of Event Controllability and Coping: An Integrative Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(6), 1094-1102.

Vitaliano, P. P., DeWolfe, D. J., Maiuro, R. D., Russo, J. & Katon, W. (1990). Appraised Changeability of a Stressor as a Modifier of the Relationship Between Coping and Depression: A Test of the Hypothesis of Fit. *Journal of Personality and Social Psychology* 59(3), 582-592.

Walsh, S. & Jackson, P. R. (1995). Partner Support and Gender: Context for Coping With Job Loss. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 68, 253-268.

8. PRILOG

8.1. UPITNIK SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU

8.2. ČESTICE «JOB LOSS COPING BEHAVIOR SCALE»

8.3. TABLICA 22. Mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, minimalni i maksimalni rezultati na česticama skale stupnja zadovoljenja potreba te postotak ispitanika koji su odgovorili da imaju ili uglavnom imaju dovoljno financijskih sredstava za zadovoljavanje određenih potreba

8.1. UPITNIK SUOČAVANJA S NEZAPOSLENOŠĆU

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za psihologiju

Istraživanje: Suočavanje s nezaposlenošću

Ovo istraživanje provodi se u sklopu diplomskog rada na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Cilj je ovog istraživanja saznati kako se nezaposleni suočavaju sa svojom nezaposlenošću i kako nastoje riješiti svoj problem. Ovo je istraživanje potpuno ANONIMNO i dobiveni rezultati će se koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Zato Vas molim da budete posve iskreni.

Zahvaljujem Vam na suradnji!

Opća demografska obilježja

Spol

- 1 – muško
- 2 – žensko

Godina rođenja 19____

Posljednja škola koju ste završili (samo 1 odgovor)

- 1 – bez škole ili 1 do 3 razreda osnovne škole
- 2 – 4 do 7 razreda osnovne škole
- 3 – osnovna škola (svih 8 razreda)
- 4 – stručna škola za zanimanja u trajanju od 1 do 3 godine
- 5 – stručna škola za zanimanja u trajanju od 4 godine
- 6 – gimnazija
- 7 – viša škola, prvi stupanj fakulteta, stručni studij
- 8 – fakultet, akademija
- 9 – poslijediplomski studij (magisterij, specijalistički studij ili sl.)
- 10 – doktorat znanosti

Koje ste zanimanje stekli školovanjem? Navedite naziv, odnosno kratko sadržajno određenje zanimanja za koje ste se školovali.

Bračni status

- 1 – oženjen / udana (izvanbračna zajednica)
- 2 – neoženjen / neudana
- 3 – rastavljen / rastavljena
- 4 – udovac / udovica

Imate li djece?

- 1 – ne
- 2 – da → Koliko djece imate? _____
→ Koliko je staro vaše najmlađe dijete? _____

Koliko u vašem kućanstvu, računajući i vas, ukupno ima osoba? _____

Trajanje nezaposlenosti

Od kada ste nezaposleni – računajući od trenutka kad ste izgubili svoj posljednji stalni posao (prijavljeni ili neprijavljeni) ili napustili školu?

Nezaposlen/a sam od _____ mjeseca _____ godine

- nisam nikad radio/la ili išao/la u školu

Podrška od Vama bliskih osoba

Molim Vas procijenite u kojoj mjeri Vam bliske osobe ...	nikad	ponekad	često	uvijek
... pružaju ohrabrenje	0	1	2	3
... daju korisne informacije	0	1	2	3
... govore stvari koje Vam podižu samopouzdanje	0	1	2	3
... slušaju kada trebate s nekim razgovarati	0	1	2	3
... pokazuju da im je stalo do Vas	0	1	2	3
... pokazuju da razumiju Vaše misli i osjećaje	0	1	2	3

... pružaju izravnu pomoć, odnosno daju Vam stvari koje trebate	0	1	2	3
Razgovarate li s Vama bliskim osobama kada ste zbog nečega uznemireni, nervozni ili depresivni?	0	1	2	3

Aktivnosti kojima se bavite u posljednje vrijeme

Molim Vas procijenite koliko često ste obavljali slijedeće aktivnosti u posljednjih mjesec dana?	nikada	par puta mjesечно	par puta tjedno	svakodnevno
Zaokupljen/a sam kućanskim poslovima.	0	1	2	3
Bavim se djecom i njihovim odgojem.	0	1	2	3
Brinem o bolesnom ili nemoćnom članu obitelji.	0	1	2	3
Pomažem obitelji i prijateljima u svakodnevnim obavezama.	0	1	2	3
Radim na svom imanju, vrtu ili okućnici.	0	1	2	3
Pomažem drugim članovima obitelji u njihovoj tvrtci, obrtu i sl.	0	1	2	3
Obavljam povremene sitne poslove "u fušu" (bez ugovora).	0	1	2	3
Radim trajniji posao, no bez prijave ("na crno").	0	1	2	3
Imam povremene honorarne poslove (uz ugovor).	0	1	2	3
Pohađam neku školu, studij ili tečaj za vlastito usavršavanje.	0	1	2	3
Volontiram, tj besplatno radim u svojoj struci.	0	1	2	3
Sudjelujem u radu nekog kluba, umjetničke družine, političke stranke i sl.	0	1	2	3
Idem u lov, ribolov.	0	1	2	3
Bavim se sportom.	0	1	2	3
Nešto drugo?	0	1	2	3

Financijska situacija

Gledajući mjesec dana unatrag, koliko su Vas često morale ozbiljne novčane brige?

nikad ponekad često gotovo stalno stalno

0 1 2 3 4

	ne, ni približno	uglavnom ne	uglavnom da	da
Imate li dovoljno novaca za prehranu kakva je Vama, odnosno Vašoj obitelji potrebna?	0	1	2	3
Možete li uredno plaćati stanarinu, struju, vodu i ostale režijske troškove?	0	1	2	3
Imate li dovoljno novaca za lijekove i zdravstvenu zaštitu kakvu biste trebali imati?	0	1	2	3
Imate li dovoljno novaca za obnavljanje odjeće koja je potrebna Vama, odnosno Vašoj obitelji?	0	1	2	3
Imate li novaca za kino, manje izlaske i izlete na koje Vi i Vaša obitelj poželite poći?	0	1	2	3
Imate li dovoljno novaca za namještaj i kućanske aparate?	0	1	2	3
Možete li si priuštiti auto kakav Vam je potreban?	0	1	2	3
Možete li si priuštiti stan ili kuću kakva je prikladna za Vas, odnosno Vašu obitelj?	0	1	2	3

Suočavanje s nezaposlenošću

	uopće ne	ponekad	često	vrlo često
Javljao/la sam se na razne natječaje i oglase.	0	1	2	3
Pokušavao/la sam dobiti zaposlenje putem Zavoda za zapošljavanje.	0	1	2	3

	uopće ne	ponekad	često	vrlo često
Koristio/la sam usluge i drugih posrednika pri zapošljavanju.	0	1	2	3
Pohađao/la sam neki od tečajeva (npr. kompjuterski tečaj, školu stranih jezika, i sl.).	0	1	2	3
Sudjelovao/la sam u nekom od programa osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije.	0	1	2	3
Poduzeo/la sam korake k novom zanimanju.	0	1	2	3
Tražio/la sam povoljnu priliku za zaposlenje izvan svog mjesta stanovanja.	0	1	2	3
Tražio/la sam zaposlenje u udaljenom gradu.	0	1	2	3
Planirao/la sam se preseliti radi zaposlenja.	0	1	2	3
Postao/la sam aktivan/na u udrugama nezaposlenih da pomognem nezaposlenima.	0	1	2	3
Postao/la sam aktivan/na u naporima zajednice da smanji nezaposlenost.	0	1	2	3
Odlazio/la sam na skupove na kojima se raspravlja o problemima nezaposlenosti.	0	1	2	3
Tražio/la sam financijsku pomoć od prijatelja ili rođaka.	0	1	2	3
Tražio/la sam novčanu naknadu u Zavodu za zapošljavanje.	0	1	2	3
Tražio/la sam pomoć od Centra za socijalnu skrb.	0	1	2	3
Razgovarao/la sam s bliskim osobama o svojim osjećajima.	0	1	2	3
Ostao/la sam u kontaktu s ljudima na starom radnom mjestu (odnosno s prijateljima iz škole).	0	1	2	3
Razgovarao/la sam s prijateljima o problemima vezanim uz nezaposlenost.	0	1	2	3

Kraj

8.2. ČESTICE “JOB LOSS COPING BEHAVIOR SCALE” (LEANA I FELDMAN, 1992)

Job search activity

1. Followed up on “help wanted” notices.
2. Tried to get a job through a government agency.
3. Used community job bank services.

Seeking retraining

4. Took courses at college or university.
5. Participated in technical retraining program.
6. Took steps to learn new trade/ profession.

Seeking to relocate

7. Looked for job opportunities outside my community.
8. Looked for a job in different city.
9. Made plans to move to a new community.

Community activism

10. Became active in community effort to aid the unemployed.
11. Became active in community effort to stop unemployment.
12. Went to a support group for the unemployed.

Seeking financial assistance

13. Asked for the financial assistance from friends or relatives.
14. Applied for aid in utility payments.
15. Applied for food stamps

Seeking social support

16. Talked to my spouse about my feelings.
17. Kept in touch with people on the old job.
18. Talked to friends about problems with being unemployed.

8.3. Mjere centralne tendencije, mjere raspršenja, minimalni i maksimalni rezultati na česticama skale stupnja zadovoljenja potreba te postotak ispitanika koji su odgovorili da imaju ili uglavnom imaju dovoljno financijskih mogućnosti za zadovoljavanje određenih potreba

	C	Q	M	SD	Min.	Max.	%
Imate li dovoljno novaca za prehranu kakva je Vama, odnosno Vašoj obitelji potrebna?	2	0.5	2.25	0.70	1	3	85.3
Možete li uredno plaćati stanarinu, struju, vodu i ostale režijske troškove?	3	0.5	2.45	0.74	0	3	87.2
Imate li dovoljno novaca za lijekove i zdravstvenu zaštitu kakvu biste trebali imati?	3	0.5	2.40	0.79	0	3	85.3
Imate li dovoljno novaca za obnavljanje odjeće koja je potrebna Vama, odnosno Vašoj obitelji?	2	0.5	1.59	0.78	0	3	53.0
Imate li novaca za kino, manje izlaske i izlete na koje Vi i Vaša obitelj poželite poći?	1	0.5	1.27	0.88	0	3	36.3
Imate li dovoljno novaca za namještaj i kućanske aparate?	1	0.5	1.06	0.90	0	3	31.4
Možete li si priuštiti automobil kakav Vam je potreban?	0	0.5	0.50	0.74	0	3	10.8
Možete li si priuštiti stan ili kuću kakva je prikladna za Vas, odnosno, Vašu obitelj?	0	0.5	0.36	0.69	0	3	7.9